

után rájött, hogy leghelyesebb, ha ezt az érvet nem is hallja meg.

— Eltűrtém volna... mindent eltűrtém volna, ha őszinte lettél volna, ha biztos lehettem volna benned. Bolond voltam, nagyon jól tudom, de elviseltem volna a munkám félbeszakítását, minden jövő reményem elvesztését, ha biztos lettem volna, hogy őszinte vagy. Nagyon... nagyon szerettelek.

Félbeszakította a beszédet. Észrevette, hogy a fellengzős hangnembe megy át. A haragban keresett menedéket.

— Te pedig megcsaltál engem! Hogy mennyi ideig és mennyire, azzal nem törődöm. Megcsaltál!... De tudod meg, — kezével hadonázni kezdett, — hogy nem vagyok annyira bolond, hogy ezt eltűrjem! Asszony engem így nem tehet bolonddá... akárki legyen is... A mi engemet illet, részemről vége mindennek. Vége mindennek. Férj és feleség vagyunk, de ha százszor férj és feleség vagyunk is, nem törődöm vele. Nem maradhatok együtt egy asszonnyal, a ki más férfitől fogad el virágokat...

— En nem is tettem, — mondta Ethel. Lewishamot dühroham fogta el. Felkapott egy csomó rózsát és remegve széttepte őket.

— Hát ez mi? — kérdezte. Újját egy tövis megérezte, a mint egyszer vérzett a könnyű tuskéjénél.

— En nem fogadtam el a virágokat, — mondta Ethel. — De nem tehettem róla, ha ideküldték őket.

— Ugy! — mondta Lewisham. — Mire való ez az érvelés és ez a tagadás? A rózsákat elfogadtad és a rózsák nálad vannak. Ravaszkodhattál, de elárultad magad. Az életünknek pedig és mindennek — kezével végigvitte Gadowné butorait, — vége van.

Ethelre nézett és keserű elégtétellel ismételte:

— Mindennek vége van. Ethel Lewishamra nézett, de Lewisham arca semmi szánalmat nem mutatott.

— Nem szándékozom tovább együtt élni veled, — mondta, hogy semmi kétség ne maradjon. — A mi életünknek vége.

Ethel tekintete Lewisham arcáról az összerúgott rózsákra tévedt és rájuk tapadt. Már nem zokogott, de arca, a szemét kivéve, krétafehérre változott.

Lewisham más formában ismételte elhatározását.

— Elmegyek innét... Sohasem kellett volna megházasodnunk, — elmélkedett. — De ezt... ezt sohasem hittem volna!

— En nem tudtam! — szakadt fel Ethelből a hang. — En nem tudtam! Hogy segíthettem volna! Oh!

Kézét összekulcsolva, mozdulatlanul nézett Lewishamra és szeméből a kétségbeesés tüköröződött.

Lewishamot nem lehetett megingatni rosszindulatában.

— Semmit sem akarok tudni, — mondta válaszként Ethel néma könyörgésére. — Ez eldöntött. Ez itten! — Az össze tört virágokra mutatott. — Semmi közöm ahhoz, hogy mi történt, vagy mi történhetett volna? Akárhogyan is... nem törődöm vele. Nagyon örvendek neki... Érted?... Ez eldöntött mindent... Minél előbb, annál jobb. Egy éjszakát sem töltök már veled. Átviszem a ládámat és a táskámat a másik szobába és csomagolok. Az éjszakát ott töltöm, egy széken alszom, vagy... gondolkodom. Holnap elintézem az ügyeket Gadownéval és megyek. Te pedig visszatérhetsz... a családkhoz.

Néhány pillanatra elhallgatott. Ethel még mindig halálos csendbe merült.

— Te akartad, mielőtt én közbeleptem volna. Emlekezel? A helyed még mindig szabad Lagunenál. Nem törődöm vele. Ismétlem, nem törődöm vele. Egyáltalán nem! Mehetsz a magad útján... én megyek az enyémen. Érted? Ennek az átkozott és hazug életnek pedig, melyben egyik se szereti a másikat, — most már nem szeretlek, vedd tudomásul és ne törődj velem, — véget vetünk és befejezzük. A házasságunk pedig, — azzal se törődöm már, — hazugságból és elhamarkodás-

ból nem származhatik más, csak hazugság... Hazugság az egész, a hazugságoknak pedig véget kell érni. Ez a vége mindennek. (Folytatása következik.)

Csonka Magyarország — nem ország,
Egész Magyarország — mennyország.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Egy falusi kisasszony története. Lapunk olvasói bizonyára élénken emlékeznek még Szemere György regényére, a mely hasábjainkon jelent meg először és akkor általános, nagy tetszésben részesült. Körülbelül ebben a regényében érvényesül legteljesebben és legtöbb rokonszenvet keltő Szemere nének az a tulajdonsága, a mely legélesebben elkülönbölteti minden más mai írónktól: a magyar fajta típusai iránti idealizáló szeretete. Ő a magyarságban valami egész különlegeset lát, olyan erkölcsi mélységet és lendületet, a mely semmi más népben nincs meg, az ősi természeti jó ösztönöknek olyan hatalmas megnyilatkozását, a mely képpé tesz a legmagasabb rendű erkölcs sugallta cselekvésekre. Regényében ezt az erkölcsöt viseli magán minden ember, — lehet közöttük furcsa, köznap, humoros, de egy sincs erkölcsileg romlott, a kikristályosodásai a magyar erkölcsnek pedig a regény arisztokrata alakjai: az öreg hatalmas nagyrú és hozzá nem méltatlan fia. A kettő között szerelmi konfliktus támad egy és ugyanazon leány iránt fellobbant szerelmük révén és épen ebben a konfliktusban mutatkozik emberföltöi erkölcsiségük, a hogy önmagukkal, szenvedélyükkel és vágyaikkal küzdenek és győznek. Az érvényben levő realiztikus divattal szemben az a felfogás bizonyos visszahajlást jelent a Jókai idealizáló stíljá felé s talán ez is, a regény írói érényein fölül, a mi a realitás ábrázolásának egyhangúságával betelt olvasók tetszését feleje vonja. Szemere arisztokratizmusa, a mely ezt a szót visszavezeti eredeti értelméhez és tényleg a legkiválóbb embert látja az arisztokráciában, szemmel láthatólag bizonyos tendenciával van kiegészítve: ideál-képeket akar alkotni társadalmunk élé s ebben közvetve érvényesül az író moralizáló hajlama, a mely némely más műveiben még a művészi hatás terhére is közvetlenebbül van kifejezve. Ezen túl is azonban talál az olvasó a regényben néhány olyan képet a magyar életből, melyek tiszta írói hatásukkal a Szemere eddigi munkáinak legjavához tartoznak. A regényt igen szép kiállításban a Franklin-Társulat adta ki.

A görög szellem Európa kulturájában. Minden művelt ember fölveti néha magában azt a kérdést, mi az, a mi ma is él még a régi görög kultúrából, melyek azok az elemek, a melyek onnan kiindulva ma is élnek még és hatnak a mai ember kultúr-törékvéire? Erre a kérdésre ad szakavatott feleletet Gerő József a kiváló klasszika-filológus kis könyve, mely a *Kultúra és tudomány* válogatás legújabb köteteként most jelent meg. Sorra veszi a kultúra különböző ágait: irodalmat, képzőművészetet, filozófiát, természettudományt, technikát stb és mindenütt pontosan kimutatja szellemi kincsünkben azt, a mi a görög szellemből ered. A saját kulturánk megértéséhez igen becses adalékokat nyújtó könyvet a Franklin-Társulat adta ki szép kiállításban, csinos kemény kötésben.

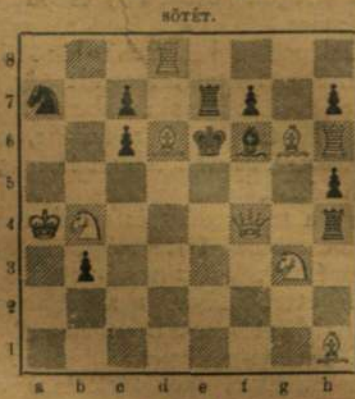
HALÁLOZÁSOK.

Elhunytak a közelebbi napokban: Karinyth József 76 éves korában Budapesten. Az elhunytban Karinyth Frigyes édesatyját gyászolja. — Tóth József református lelkész, egyházkerületi tanácsos, 74 éves korában Gyömrőn. — Somssich Béla gróf babócsai nagybirtokos, Semmeringen. Halálát özege, Cserh Erzsébet grófnő, testvérei, Somssich József gróf vatikáni nagykövet, volt külügyminiszter, Somssich Géza gróf és Somssich Eszter grófnő, ezenkívül kiterjedt rokonság gyászolja. — Kosineki Diósy Sándor magyar királyi honvédevezérőrnagy, a ki rokonainak meglátogatására érkezett oda, New-Yorkban. — Thalmer Viktor ny. akadémiai tanár, 75 éves korában Pusztábeskén. — Királyfalvi Kraft Károly, nyug. kir. táblabíró, ki a felvidéki magyarságnak s különösen Bars vármegyének egyik vezető egyénisége volt, 68 éves korában Budapesten.

Nagykosztolányi és mihály Mihályfalvi Pálné szül. Storer Mária honvédhadbiztosőrnagy felesége, Budapesten. — Özv. sepszizoltáni Czerjék Imréné, szül. domahidai Domahidy Etelka, életének 83 évében, Nagycsén. A megboldogultat nagy és előkelő rokonság gyászolja. — Szirmai Manoné, szül. Kurzweil Malvina, 58 éves korában, Budapesten. — Özv. Szabocskó Imréné, szül. Molnár Terézia, 73 éves korában Nyiregyházán.

SAKKJÁTÉK.

3189. számú feladvány Westbury E.-től, Birmingham.

Világos indul és a második lépésre matot ad.

KÉPTALÁNY.

A Vasárnapi Ujság 1921. évi 19-dik számában megjelent képtalány megfejtése: Gyufatartó.

Felelős szerkesztő: HOITSY PÁL.

Szerkesztési iroda: IV. Vármegy-utca 11.

Lapkiadó tulajdonos: Franklin-Társulat IV. Egyetem-u. 4.

PÁLINKAFŐZŐÜSTÖK

zsírolvasztó- és mosóüstök vörösréz-ből. Vermorel-rendszertől szőlőpermetező, szőlőgyógyító, permósó alkalmasok gumiból és sárgaréz-ből. Szőlőszőlők és prés. Korkorcsomazók és daráló. Répavágók és szecskavágók. Rézgálya, ráfia, kémpor, rézképpor és kénpapírtároló (szőlő) nál kapható. SZONTÁGH PÁL réz- és szecskavágó Budapest, IX., Üllői-út 19. sz.

KELETI J. BUDAPEST, IV. kerület, Koronaherceg-utca 17. Gyárt legkülönbözőbb kivitelben: műlábakat, műkezeket, sörvédköteket, kaskókat, gumigörccsharigányokat stb. Dús válogatás az összes betegápolási gumidárabok és műszerekben.

Nem a hangzatos reklám, hanem az előkelő hölgyek számtalan elismerő levelei bizonyítják, hogy a FÖLDES-ÉLE

Margit-crème, Margit-puder, Margit-szappan világhírű arczszépítő szer. Ült, szélt, fátalt. Békebeli minőségben minden gyógyszerárban és drogeriában kaphatók.

JÓ PAJTÁS

BENEDEK ELEK GYERMEKUJSÁGA a szívét-lelket nemesítő történetek, mesék, versek, ismeret-gazdagító olvasmányok valóságos kincsháza.

Rendes munkatársai: Váradi Antal, Vargha Gyula, Lampérth Géza, Avar Gyula, Feleki Sándor, Mihályffy Fái Lenke, Beréngi Lászlóné, Tábori Kornél, Kosza Imre, Csányi Sándor, Székely Nándor, Jókay Lajos stb.

Allandóan közöl a régi nagy magyar és idegen költőktől a gyermekifjúságnak való költeményeket.

A JÓ PAJTÁS-t a Franklin-Társulat (Budapest, IV., Egyetem-utca 4.) adja ki.

Előfizetési ára negyedévre 25 korona. Egyes szám ára öt korona. Mutatványszámú kívánatra ingyen küld a kiadóhivatal.

23. SZÁM. 1921. (68. ÉVFOLYAM.)

HOITSY PÁL.

BUDAPEST, DECEMBER HÓ 4.

Szerkesztési iroda: IV. Vármegy-utca 11. Kiadóhivatal: IV. Egyetem-utca 4.

Előfizetési ára: az okt.-decemberi ényegyre 60 korona. Megjelenik havonta kétszer. — Egyes szám ára 12 korona.

Külföldi előfizetésekhöz a postailag megállapított viteldj is csatolandó.

FUNCHAL MADEIRA SZIGET FŐVÁROSA.

Marton Aladár szíves felvételénél Békéscsaba utasok idejében.

A HOVA IV. KÁROLY VOLT KIRÁLYT INTERNÁLTÁK.

MAGYAR ILIÁSZ

REGÉNY A VÉGEKRŐL. — IRTA RÁKOSI VIKTOR.

(Folytatás.)

II.

Patek Balázs, a szerencse aranyszekeréről egy napi késéssel lemaradt paraszt, a gyűlöletnek és irigységnek élő raktára, elérkezettnek látta az időt, hogy hozzáfogjon a bosszu munkájához. A ravasz ember megértette a zavaros idők és megérezte, hogy itt bőséges halászatra nyílik kilátás. Nemcsak a bosszu édességét élvezi tehát, hanem anyagi haszna is lesz. Első dolga volt összeköttetésbe lépni a megye határszélén tanyázó huszita légióval, mely a Sztregova felől származó ijesztő hírek következtében nem mert előbbre nyomulni. Egyszóval beállt spionnak és megkezdte titokteljes kirándulásait bucsú és vásár ürügye alatt. Patek Balázs a Sámson úrral és a remetével szemben folytatott taktikáját is jónak látta megváltoztatni. Eddig nyílt kártyával játszott, vagyis sohase titkolta a remete iránt érzett gyűlöletét, a kastélyllyal pedig nem volt semmiféle érintkezésben és nem kereste Sámson úr kegyeit. De most belátta, hogy közelebb kell hozzájuk férközni, ha minden tettüket és tervüket pontosan akarja tudni. A barátság felújítását Patek Sámsonon, a remetén kezdte, azzal szólítván meg őt az utcán, hogy adjon neki egy templomi könyvet, a melyben szent énekek és imádságok vannak. Patek Sámson majdnem hanyatt vágódott meglepetésében, mert ő ezt az embert istentelen templomkerülőnek tartotta, azonkívül rejtelmessé utazásai és magaviselete (noha a remete nem tudott nyomára jönni semmi gonoszának) oly gyanusakká tették, hogy Sámson gazda mindent várt tőle, csak ilyen kért nem. Balázs uram a remete látható zavarát másnak tulajdonította és sietett megjegyezni:

- Nem ingyen kívánom.
- Pedig én ingyen adok kigyulmednek egy nagyon szép könyvet, melyből egy tucsatot kaptam a zsigárdi barátoktól.
- Köszönöm, — felelt Patek és gyorsan eloldalgott, mert érezte, hogy a remete szűrés tekintetében az arcán nyugszik. Megijedt, hogy ez az istenes ember kitalálja lelkének titkait és gonosz szándékait.

Patek Sámson hosszan utána nézett és elgondolkozott. Ennek az embernek oly ép érzékei és egészséges ösztönei voltak, hogy már az első pillanatban közeljárt ahhoz, hogy Patek Balázs csalafintóságának nyomára jöjjön. De aztán nem haladt tovább ezen az úton, mert fölülkerekedett benne természetének alapvonása, a jószág és elutasította magától azt a gondolatot, hogy ez Patek Balásztól csak álarcos játék. Azt azonban mégis elhatározta, hogy fokozottabb figyelemmel fogja kisérni egyetlen ellenségét, a kivel egy hosszú életlen keresztül soha érintkezési pontjuk nem volt. Ugyanabban a kis faluban laktak, jóformán egymás szomszédságában és úgy haladtak egymás mellett, egy hajszálnyit közlekedés nélkül, mint két összetartozó vasúti sín.

Most következett azonban Patek Balázs részéről a második és nehezebb lépés: a Sámson úr közvetlen környezetébe való bejutás. Sok töprengés után sem volt vele tisztában, hogy miképpen fogjon hozzá. Ha végre valami jónak látszó eszméje támadt, az utolsó percében meghátrált. Fél a nagyrúrtól. Hátha rögtön átlát a szítán és leleplezi őt? De aztán eszébe jutott a gazdag jutalom, mely Sámson úr fejére ki volt tűzve és mely ránézve valóságos vagyont jelentett és ez a kapzsiság volt az, mely rábírta őt arra, hogy továbbra is megmaradjon gonosz tervei mellett. Mikor habozott, a démon eléje ugrott és megcsörgette az aranyakat és erre rögtön vége lett a tépelődésnek. A hatvan esztendő

gyűlölet dala úgy elaltatta lelkiismeretét, hogy az nem volt képes felébredni.

De még egy másik dolog is volt, mely őt Sámson úrhoz való, akár jóindulatú, akár rosszindulatú közeledésre ösztönözte: a két faluban már suttogva beszéltek arról, hogy vajjon Patek Balázs mért tartja magát távol az ő mozgalmuktól? Patek attól félt, hogy végre is ez a passzív magatartás fogja őt gyanúsá tenni és elárulni. Ő különben nem volt ellenszenves alak a két községben. Az új generációk mind abban a tudatban nevelkedtek föl, hogy Patek Balázs egy sorsüldözött szerencsétlen alak, a ki csak gonosz véletlen folytán maradt le a szerencse szeréről. Nem tudták, hogy Patek gyűlöl, csak azt, hogy elégedetlenkedik és elégedetlenségének kifakadásai sem Sámson úr, hanem a sors ellen hangzottak, mert az óvatossá paraszt csak legbizalmasabb barátai és komái társaságában nyilatkozott néha szíve szerint az öreg bóróról.

... A sok kinlódás és tépelődés már félig elmeháborodottá tette ezt a férfit, a kiben végtére két rögeszme kezdett leszűrődni: letaszítani a nép eddigi bálványait az oltárról és gazdag emberré lenni. Ez a két cél merült föl előtte, melyet neki, ha török, ha szakad, el kell érni. Az persze észbe se jutott szenvedélyében, hogy ő, az öregség legvégső határán baktató agastyán, mennyi ideig fogja élvezni gazságának gyümölcsseit.

Egy álmatlanul átfetreggett utolsó éjszaka után végre lehullott az éret gyümölcse a fáról és Patek Balázs III. Richárdnak ezzel a mondásával kelhetett volna fel ágyából: *Előkéltem, hogy gazember leszek.* Még alig virradt, egészen sötét volt odakint, Patek gyertyát gyújtott, felhozott a pincéből egy kancsó bort, az asztalra tette a gyertyát, melléje a bort, elővette a pipáját, rágyújtott és lassú szippantásokkal pipázni kezdett, miközben merőben a lángba bámult. De négy-öt szippantás után lecsukta a pipáját és félretette. Ez azt jelentette, hogy nem akar tovább gondolkodni és töprengeni. Majd fölkel és fölé kezdett járni a szobában. Néha a kancséhoz lépett és jót húzott belőle. A bor csakhamar elfogyott. Málkor, ha egy ilyen kancsóval elszopogatott, kellemes mámor fogta el és szibbadságot érzett tagjaiban. De most ez az érzés nem akart jelentkezni, pedig az agastyán az éjjel alig aludt valamit. A tehermentés, mit kellene csinálni, hogy az éjjeli töprengés véget érjen. Hiszen az már rendben van, azon gondolkoznia sem kell többet. Az ablakhoz lépett kitékinteni, hogy virrad-e már. És ekkor megpillantotta az ablakdeszkán azt az imádságos könyvet, melyet a remetétől kapott. Nyitva volt. Bizonyosan Treszka hagyta ott, a menyecske leánya, az szokott belőle olvasgatni. Szórakozottan fogta a könyvet, a gyertyához ült vele és olvasni kezdett. És olvasta a következőket:

Oh felebarátom, vigyázz lelked tisztaságára és üdvösségre. Vigyázz éjjel, vigyázz nappal, vigyázz otthon, mikor pihez és vigyázz kint a mezőn, mikor dolgozol, mert az ördög folyton munkában van és fűledbe sugdossa kísértését. ... És imádkozzál a Mindenhatóhoz, hogy még alvásod idejében is vigyázzon rád, mert az ördög még álmaidat is megfontásodra tudja felhasználni...

Patek Balázs dühösen toppantott és a könyvet a földhöz vágta, de ezzel nem elégedett meg, hanem még az ágy alá is berugta. Aztán bekialtotta a Treszkát, még egy kancsó bort hozatott és a kemenczesarokba húzóda pipázni és borozni kezdett. E mellett azonban, csak hogy gondolatait más mederbe

terelje, valamelyik zsebéből előkerítette egyik napilapnak kéthetes számát és Treszka kezébe nyomta azzal a parancssal, hogy olvasson neki. A mit az asszony meg is tett oly sikerrel, hogy öt perc múlva mind a kettőn aludtak... de nem sok öröme telhetett ebben az alvásban, mert Treszka rövid idő múlva egy retentő hördülésre ébredt föl és az apját pillantotta meg, a ki rémült arcával állott a szoba közepén és kezeivel hadonázva érthetetlen szavakat dadogott.

— Mi baja édesapám?

Patek e hangra némileg magához tért és halkan szólt:

— Láttad?

— Kit apám?

— Vagy az ablakon nézett be, vagy az ajtó hasadékán.

— Kicsoda?

— Nem tudom, — folytatta Patek elgondolkodva és mindég fojtott hangon, — sohse láttam eddig. Talán a miatt a kő miatt nézett rám olyan haragosan és a fölemelt ujjával meg is fenyegetett...

Itt elhallgatott és csak a tekintete szaladgált nyugtalanul az ajtótól az ablakhoz és vissza. Egy darabig csend volt, aztán Patek újra kezdte:

— Treszka lányom, nézz csak az ágy alá, vedd ki onnan azt az imádságos könyvet és tisztítsd meg, ha piszkos...

Treszka az ágyhoz sietett és letérdelt.

— Jézus Mária, hogy került ez ide?

Patek nem felelt, hanem kirohant az udvarra és ott gyors léptekkel föl-alá sétálni kezdett, hogy a rossz álmot kiverje a fejéből.

... Ugyanabban az időben Mors Imperátor megmozdult komor és hideg ágyában és arcát az üres szemgödrökkel, mintha figyelni akarna, Sztregova felé fordította...

III.

Patek Balázs közeledése Sámson úr szűkebb paraszttársaságához nem okozott úgynevezett közfelfűtést, mert hiszen mindenki természetesen találta, hogy ha egy ilyen nagy veszedelem fenyegeti a polgári közösséget, még a félrehúzódk is előre lépjenek és szorosabban csatlakozzanak a többihez. A mi Sámson urat illeti, ő alig vette észre, hogy Patek most másképp viseli magát, mint eddig. Ő oly keveset foglalkozott ezzel az alakkal, a ki az események mellett különben is nagyon kicsivé zsugorodott össze, hogy jóformán azt is elfelejtette, hogy a világban van. A ravasz agastyán csak örült annak, hogy ilyen észrevétlenül besurranhatott a kastély urának környezetébe, mert ebből azt a reményt merítette, hogy ártó munkáját ott bent minden veszedelem nélkül folytathatja. A remete volt az egyetlen, a kitől félnie kellett, mert érezte, hogy ennek legalább a félseme folyton rajta pihen.

Patek Balázs, mint tudjuk, az ellenség táborából azzal a szabadcsappal lépett összeköttetésbe, mely huszita légión néven volt ismeretes. Valamennyi közül ez volt a legrekoncziatlanabb és legfügytelenebb, mert felsőbbsege parancsaival semmit sem törődött és teljesen a maga szakállára dolgozott. Zászlójukra egy kehely volt hímelve és sapkájukon is rozetta helyett egy kis kehelyt viseltek, ezzel jelezvén speciális programjukat, mely abból állott, hogy ők a régi huszita kehelyesek vallását akarják visszaállítani és ki akarnak szakadni a katolikus hitből. Ezen törekvésükben itt-ott olyan cselekedetekre ragadtatták magukat, melyekkel nagy kellemetlenségeket szereztek a maguk felsőbbse-

gének, mely azonban nem mert ellenük tenni semmit, mert félt a fanatizmusuktól.

Ezek a husziták nagy örömmel fogadták Pateket, a ki éppen arról a vidékről jelentkezett, melyet ők legveszedelmesebbnek tartottak. Testvéri ölelésekkel és fényes ígéretekkel egészen elszédítették a gyűlöletnek, az irigységnek és a nagyravágyásnak ezt a beteg alakját, a ki máris a vidék urának tekintette magát, és a sztrigovai kastély pompájában ülve osztogatta parancsait.

Ennek a századnak a kapitánya volt ama bizonyos Pantocsek, a kin Sámson úr olyan különös módon állt bosszút. Pantocsek talán szépen hangzik csehül, sőt harcias zengzetű is lehet, de Sámson urat inkább komikus dühre ingerelte és az is bizonyos, hogy magyar költő a drámája hőstét aligha nevezné Pantocseknek.

Patek az első perctől kezdve jól érezte magát ebben a társaságban, mert huszitának hízelt, hogy itt kiemelkedik eddigi alárendelt helyzetéből és a drámában szerephez jut. A rendkívüli viszonyok nyomása alatt ravasz esze szokatlan élességgel működött és igen ügyesen tudta kezelni a huszitákat. Csodadolgokat mesélt nekik a tótok szenvedéseiről és elégedetlenségéről, sohase mulasztván el a szenvedések elő odatenni, hogy ezeréves, a mit ebben a táborban hallott. Szegény jó Sámson báró a Patek előadásából úgy került ki, mint egy Karaffánál is gonoszabb zsarnok, a ki tivornyáin tokai borát tót koponyákból szűréselgeti. Mindez alkalmas volt ugyan a hangulatsínálásra, de igazi lelkesedés csak akkor támadt a legionisták közt, mikor Patek a kastély gazdaságáról és műkinéseiről kezdett beszélni. A sávár kapzsiság tüze lebogott fel ilyenkor a szemekben.

Mikor azonban hat szem közt maradt Pantocsekkel és alvezérével, Mikulekkel, a vén róka némileg más hurokat pengetett és jónak látta fantasztikus előadásainak egy részét visszaszívni. A vezérek ugyanis sejtették, hogy az öreg elvetégeti a sulykot és egy párszor megintették, hogy csak a tiszta igazság elmondására szorítkozzék. Egyes állításait, vagyis, hogy magyarul fejezzük ki magunkat, anizgalásait, Patek uram tetemesen lejjebb szállította, főképp azokat, a melyek a népre vonatkoztak.

Mikor Pantocsekék ezt a fordulatot észrevették, az agyafűrt agastyán valóságos keresztkérdéseknek vetették alája. A nyert feleletekből aztán megértették, hogy a nép a légión eszméi tartalmát és célját nem érti, a csehtőt egységért nem lelkesül és egyáltalán nem készül fegyveresen a zászlójuk alá állni. Mikor ezt mesélte, keserűen közbevágott az ifjú Mikulek, a ki a népgyűléseknek kedvelt szónoka volt és igen tudott és szeretett a saját frázisaiban gyönyörködni.

— Aranytálon hozzuk nekik a szabadságot és ők így fizesnek.

— Aranytálon? — bődült bele meglepetve Patek, a ki ezt a szép mondást úgy magyarázta, hogy minden paraszt legalább is egy aranytálat kap ajándékba.

Mikor Patek vallomásaiból kiderült, hogy a nép egyetlen dologgal hozható tűzbe és indulatba és pedig azzal, ha a vallásához nyúlnak, a két vezér szeme összevillant, mintha egyet gondoltak volna. Igen, a vallás, ez a punctum saliens, ehhez kell hozzányúlni, hogy dühbe hozzuk, ha már lelkesedni nem akar értünk. A nyomorult öntudatlanul rávezette őket erre az ötletre és mikor a két vezér négy szemközött maradt, ezen a nyomon indultak el a további tervezettségben. Ha sikerül ügyesen megcsinálni, hogy a nép fanatizmusát lángra lobbantják és az támadólag lép fel ellenük, akkor vajon okuk arra, hogy fegyveres erővel vonuljanak be és a fegyverüket használják is, mert hiszen a lázadók és rendbontók leveréséről van szó. És ebbe az ő felsőbbsegiüknek is bele kell nyugodni, tehát erről az oldalról sem tarthatnak kellemetlenségektől.

Egy véletlen elősegítette azt, hogy Pantocsek és vezérei ezt a tervet teljesen elfogadták a további működés alapjául, főképp, miután a légión főparancsnoksága a legszigorúbban megtiltotta nekik a további előnyemulást. Ezt a véletlent is az áruló Patek

fecsegése szolgáltatta, a kinek beszédjéből Pantocsek megtudta a következőket: a pri-beli mély hegyszakadék mélyén áll egy csepp kis kápolna és előtte szent Antalnak a szobra. Valahányszor sztrigovai ember erre halad, ha kocsin megy, megemeli a kalapját és kezesztet vet magára, ha pedig gyalog jár, a szobor elé térdel és egy imádsággal könnyíti a lelkén. Ennek a szobornak, kápolnának és áhítatnak megvan a maga története. Egyszer a Sámson báró által fönttartott városi árva-házból nyolcz sztrigovai árva-gyerekot hoztak haza nyaralni. Az út a pribeli szakadék mellett meredeken jön le a hegyről és mikor az árvaikat hozó hosszú szekér ideért, valahogy nekilódult a lovaknak, ezek megvadul-tak és rohanni kezdtek, egyre közelebb és közelebb a mélység felé. A kocsi hiába dolgozott, nem tudta a lovakat megállítani és mikor látta, hogy menthetetlenül el vannak veszve, a gyeplőt a lovak közé dobta és elordította magát: *Szent Antal segits!* És mi történt? A lovak remegő lábbal és tájékoz-száljal épp a meredek szélén hirtelen megállottak. Ennek a csodának, melyet szent Antal tett az árva-gyermekekért, persze nagy híre futamodott a vidéken, következménye pedig az lett, hogy a két Sztregova népe Sámson báró segítségével kápolnát építtetett ezen a helyen. Sámson báró ezen kívül egy nyitrai kőfaragónál megrendelte szent Antal szobrát és a kis kápolna elé állíttatta. Mikor a remete az erdei magánéletbe vonult, Sámson úr átadta neki a kápolna kulcsát és megbízta, hogy ügyeljen rá és tartsa rendben.

Minden esztendőben, szent Antal napján Csiborka tisztelendő úr, a felső-sztrigovai plébános misét mondott ebben a kápolnában. Utána pedig Pifkő nagytisztelendő úr, az alsó-sztrigovai evangélikus lelkes mondott egy imádságot. Mert bár a protestánsok általában nem kultiválják szent Antal és a többi szenteket, az okos luteránus ember lehetőleg minden oldalról igyekszik magát biztosítani.

Pantocsek feszült figyelemmel kísérte Patek elbeszélését a kápolna és a szobor keletkezéséről és a népek hozzáfűződő tiszteletéről és beléje vetett hitéről. És miközben az agastyán beszélt, a vezér arcán a kaján öröm kifejezése jelent meg. Hohó? Szent Antal, csudatétel? Hisz ez vakbuzgóság, ez babona. Ezt leküzdeni pedig speciális programja a huszita légiónak.

— No Mikulek fiam, mit szólsz hozzá? — fordult alvezéréhez. — Érted a dolgot? Láttod, hogy milyen nagy a perspektívája? Itt a babonával is szemben állunk, mint hit-újítók.

— Értem, értem, — felelt az alvezér, — ez az az érzékeny hely, a hová döfnünk kell.

— Ugy van, tehát szent Antalnak repül-nie kell.

Itt Patek nyugtalanul beleszólt:

— Mit akartok csinálni szent Antallal?

— Talán te is hiszel benne? Talán te is imádkozol hozzá? Hát segített rajta valaha életedben? Ha nem tud segíteni, hát miért imádsz? Ha pedig tud segíteni, hát miért nem segített rajta? Hiszen te sem vagy bűnösebb ember mint a többi és az a másik agastyán, a ki a szerencséjével elejbed vágott? Mi? Igazam van?

Odalépett Patekhez, megveregette a vállát és így folytatta:

— Ne feledd el, hogy ha sikerül a dolog, te léssz az úr Sztregován, mert mi nem azt nézzük, hogy valaki milyen nagyúri ágyban és fényes kastélyban született, hanem azt, hogy arra a helyre valós-e? Hát ne töprengj és ne aggódjál, mert most már nem fordul-hatsz vissza. Ha ilyesmi forogna az eszedben, akkor jaj neked és vigyázz, mert a huszita légión kezei hosszúak és ha a föld alá bujnál is, előhúzzunk, hogy árulásodért megbüntessünk.

Az eddig meghajolva ülő agastyán most hirtelen fölegyenesedett. (Éppen egy fejjel volt magasabb, mint vitéz Pantocsek kapitány uram) és keményen ránézett az előtte ágaskodó úrra. Ő úgy éreztette ezt a beszédet, mintha a kapitány őt gyávasággal vádolná, s ez és a fenyegetés dühbe hozta. Hát nem ismerik ezek az ő hatvan esztendő gyűlöletét? Nem magyarázta meg nekik eléggé el-

rontott életét? Elkapta Pantocsek kezét és olyant csapott a tenyerébe, hogy mindnyájuk füle mecsendült bele. Rekedt hangon így szólt:

— A mit mondtam, megmondtam, a mellett állok is, itt van rá a kezem. Éb a ki nem tartja az ígértét.

Pantocsek a szeme közé nézett és most már kezdte érteni, hogy ennek az embernek a lelkében hatalmasabb motívumok dolgoznak, mint holmi közönséges kapzsiság. Oly tragikus elszántságot olvasott ki a szeméből, olyan fanatikus láng lobogott benne, hogy szinte megdöbbsent tőle.

— Ez már beszéd, öregem! — sziszegte a kapitány, miközben megcsapkodott és összeszorogtatott ujjaiá néhány kasztanyettserű csettentéssel igyekezett az elfutott vérkeringést visszacsalogatni, — ezt pedig emlékül adom magának.

Egy kis selyemerszényt vett elő és kiszé-dett belőle két tizkoronás aranyat, s azt egy ünnepélyes mozdulattal átadta Pateknek. Mikulek követte kapitányát a kézszorítás terén, ellenben nem utánozta az aranyak tekintetében, pedig ezek az urak eléggé el voltak látva az ilyesmivel. Nem, nem tette, mert Mikulek úr üzetember volt, még pedig jó üzetember (cipőfelsőrész-kereskedő), és a maga részéről nem tartotta szükségesnek, hogy ebbe a szent Antal-féle vállaltba bármily csekély tőlét is befektessen.

A kapitány a gyors cselekvések embere volt és Mikulek még javában szorongatta Patek kezét, mikor ő már nagy léptekkel járkált föl s alá a szobában és hangosan monologizálva terveket kovácsolt.

— Első dolgunk leszen, barátaim, helyszíni szemlét tartani a kápolna körül. Mi feladat vár ott reánk? Hogyan fogjunk hozzá? Azután hogyan csaljuk oda és hogyan csaljuk kelepcébe ezt a vén bórót és csapatját? Holnapután egy ezredes jön a főparancsnokságtól és szemlét tart a légión felett, ha ennek vége, akkor jó időre megszabadultunk tőlük. Ezalatt kell a munkát végrehajtálnunk... ma hétfe van, maga tehát Patek barátom csütörtökön hajnalban legyen itt és akkor látogatást fogunk tenni szent Antal-nál. Megértette?

— Igenis meg.

— Nahát csak okosan és bátran, Patek barátom és ne feledd, hogy most itt az ideje, hogy megalapítsa a szerencsét.

— Tudom kérem, tudom.

Ezzel a vén paraszt elbűcsözött hatalmas barátaitól. Nem bánta meg a mit tett, eszé-gében se volt visszafordulni a gazság útjáról, de azért mégis nehezkén érezte a lelkét. Az az érzése volt, hogy eladta magát az ördögnek. Igaz ugyan, hogy ezek a husziták azt mondják, hogy valamiképpen szentek nincsenek, úgy ördög sincs, de hát ki tudná megmondani, hogy kinek van igaza? Az bizonyos, hogy haazfelé menet a bocsorai jóval nehezebbek voltak, mintha csak vasgolyókat kötözték volna hozzá.

(Vége következik.)

**Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában.
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.
Amen.**

FALU BOLONDJA.

Az életemet én úgy szedem össze, mint ucczarongyát a falu bolondja, galandot, pántlikát, tollut, halomba.

Üres szemem belévetem a messze multak porába s a színes galandot keresem, mint egykor a futó kalandot.

A pántlikát a kalapomra tűzöm, libeg-lobog a szélben és a cifra, csapongó ifjuságot hozza vissza.

Legszívesebben ám a tollut üzöm, röppenve száll és fújja szél, ha van... és mint az életem, oly czelálan.

Szegedi István.

EMLEKEZÉS GOLDZIHNER IGNÁCZRA.

Több mint ötvenéves barátság fűzött hozzá. Tanuja voltam egész élete pályájának 15 éves korától fogva, midőn — 1865-ben — először lépte át házunk küszöbét a Lipóti és Szerb-utca sarkán. Helyénvalónak látom hát, hogy elmondjam róla, a mit közvetlen tapasztalomból vagy birtokomban levő nagyszámú leveleiből tudok, s főképp azt, a mi most megjelent több különböző életírásában megigazításra szorul.

Goldziher csodagyermek volt. Nem volt még 16 éves, mikor Vámbéry Armin két török mese fordítását mutatta be tőle a Hazánk s a Külföld 1866 május 27-diki számában. „Ezen elbeszélések — írta bevezetőül — nem annyira belbecsűk, mint inkább azon körülmények fogva érdekesek, hogy fordítójuk egy tizenhat éves magyar fiú, ki a török nyelvet, mely nehézségéről híres, bámulatosan rövid idő alatt tanulta meg. Ő több európai és ázsiai nyelven olvas s jól érti ezeket; kiváló nyelvészeti tehetsége a legszebb reményekre jogosít.” Egy hónap múlva a pesti református főgimnáziumban letette az érettségit. Atyámnak, ki cenzora volt, ott tűnt szemébe tehetsége. Nagy szeretettel kaszrolta föl. Magától elhunyt barátomtól tudom, hogy őt Ballagi Mór „indította útba” tudományos pályáján. Műveit ismertette lapjában. Utját egyengette az Akadémiában. Vendégként ott tartott első felolvasásának eredeti kéziratát most is birtokomban van. A címe: „Adalékok a sémi gyöknyomozáshoz. Irta G. I. nyelvtudományi hallgató Pesten, 1868 februárban.” Végre bemutatta atyám báró Eötvös kultuszminiszternek, a ki rövid úton külföldi utazási ösztöndíjban részesítette.

Az ifjú Berlinbe ment s a mint odaért, 1868 október 18-án atyámhoz írt első levelében „hálaérzetét tolmácsolva azon atyai gondoskodásért, hogy jelenleg már Berlin falai között dolgozhat jövőjéért.” Elmondja, hogy neki fektült az arabs tanulmányoknak s 22 órát hallgat Roediger, Steinthal, Wetzstein és Haarbrücker tanároktól. De egyúttal teljes bizalommal tesz egy igen jellemző vallomást. „Érzem ugyan — úgy mond — azon felsőbb-séget, melyet a német születésű tanulók értelmi és tudományos tekintetben joggal gyakorolnak, de azon reményt táplálom, hogy munkásságomat és szorgalmam által az itt-ott kirívólag mutakozó és főleg a nyelvek theoretikus ismerését és alapos tárgyalását illető hiányokat rövid idő alatt pótlandom.” Majd Lipcsébe ment, hol 1870 január 7-én mint Fleischer Henrik tanítványa tette le a doktorátust. Ott „ízlelte meg az aegyptologia első elemeit” Eberstől, kit Eötvös az előző év októberében Max Müllerrel együtt egyetemünkbe is meghívott és a kit nagyközönségünk is eléggé ismer magyarra fordított számos regénye révén.

1871-ben Leydában megy, hova Dozy és De Goeje hírneve csábítja, kikkel az ottani gazdag keleti múzeum kéziratait tanulmányozta, Pleyte pedig bevezette az egyiptomi „hieraticus titkokba.” Az év végén s 1872-ben már Bécsben az udvari könyvtárban forgatja a kéziratokat. 1873 őszén „az arab nyelv modern szójárásainak gyakorlati útval való megismerését végezt” Egyiptomba és Szíriába utazik, 1000 forint ösztöndíjjal. Ez az útja volt a legtanulságosabb s mintegy betetőzője iskolai kiképzésének. Hosszabb ideig tartózkodott Damaszkusban, s három hónapig volt Kairóban az iszlám legnagyobb egyetemének, az Al-Azhar (a. m. „a virágzó”) mecset főiskolájának hallgatója. Repeső örömmel írja onnét 1873 december 20-án: „feladatomnak, úgy gondolom, fényesen fogok megfelelni!” Kairóból ugyanakkor jött meg, a mikor Bálinth Gábor fiatal orientalista öt évig tartott mongol-mandzsú útjából. Mindkettőjük üdvözlésére atyám 1874 április 19-én nagy társaságot hívott meg, köztük Toldy Ferencet, Fogarassy Jánost és Vámbéryt. Ebéd fölött Vámbéry, — egykor atyám tanítványa — felkösöntötte atyámat, mint Bálinthnak és Goldzihernek szellemi nagyatyját. Atyám válaszolt, a fiatalokhoz szólva, kiknek az idők kedvező változása megengedi,

GOLDZIHNER IGNÁCZ FIATALKORI ARCZKÉPE.

hogy egészen a maguk választotta szaktudományuk éljenek. Az öregek ezt nem teheték s azért Toldy orvos volt, Fogarassy bíró, ő maga százfelét tanított, hogy megélhessen. Szegény Goldziher a lakoma alatt alig jutott szóhoz, s a mint kinyitotta a száját, szólván Damaszkusról, Toldy menten a szavába vágott, hogy az magyarul Dömecek, a mi annyival inkább használandó, mert a város arab nevét, Dimiskét híven adja vissza. Goldziher igazat adott neki, s mindjárt megtoldotta a fejtegetést azzal, hogy Damascus latinus végzetten a héber Damasekból alakult.

Goldziher már ekkor 24 éves s közel 3 éve egyetemi magántanár. Tárnya természeténél fogva élethivatását másutt mint az egyetemen nem is kereshette. Ennek útját azonban, szinte leküzdhetetlenül eltorlaszolta találta. Valamennyi életírója azt állítja, hogy Eötvös József megígérte neki az egyetemi katedrát, Trefort 16 esztendőig nem eresztette oda, s csak Eötvös Loránd ültette rég megérdemelt helyére.

Ez így, a hogy előadják, aligha felel meg a tényállásnak, s mindenesetre magyarázatra szorul. Goldziher viszonagságait nem szabad közönséges, mindennapi mértékkel mérni. Utörője lévén az emancipáció által a ghetéből éppen akkor kiszabadult zsidóságnak: sorsa, tudományos intézeteinkben való alkalmazása, nem egyes miniszterek jó vagy rossz indulatától, hanem a korviszonyok kedvező vagy kedvezőtlen áramlatától függött.

Eötvös nem nevezte ki, mert annak 1871 február 2-án bekövetkezett halálakor alig múlt 20 esztendő. Olyan korú tanár még nem volt az egyetemen. Még Pauler másfél éves közoktatási minisztersége alatt se kerülhetett sorra. Annál inkább Trefort alatt. 1872 szeptemberétől 1888 augusztus 27-éig ráért volna kinevezni. Kiválósága felől is bizonyára pontosan volt értesülve. Csakhogy ő tájékozva volt ám arról is, mi a lehető és mi nem. Tudta, hogy miniszteri tárczáját, melyhez elszántan ragaszkodott, csak úgy tarthatja meg, ha az egyházi érdekeket érintő ügyekben feltétlenül megmarad a *quieta non movere* elve mellett.

1874 őszén vette kezdetét az akció Goldziher egyetemi tanársága érdekében. Főbb vonásaiban elmondom, hogy miként ment végbe, mert azt hiszem, rajtam kívül aligha ismeri már valaki az ügy lefolyását.

Mikor a vatikáni zsinat kimondta a csaklatkozhatatlansági dogmát, a nyomban bekövetkezett hatalmas szabadelvű mozgalmak élére Hatala Péter, a sémi philologia tanára, az egyetem hírneves rectora állott. Állása 1874-ben tarthatatlanná vált. Ő maga unitáriussá lett. A kath. theologiai karból átlépett a bölcészetbe, hol Telfy Iván akkori dékán személyi felhatalmazásával teljes órászámában egyháztörténetet kezdett tanítani.

Goldziher e körülmények felhasználásával, jóakarói biztatására, a sémi nyelvek nyilvános rendkívüli tanárságáért folyamodott, még pe-

dig egyenesen Trefort miniszterhez. Ez szabálytalanság volt, mert a karok tanárai hivatalos ügyben csak a kar útján érintkezhetnek a miniszterrel. Mikor aztán 1875 elején a miniszter leküldte a folyamodványt az illetékes karhoz, a nyilvánosságra jutott ügy rendkívül nagy port vert fel. Sokan a feltehetően őrzött s Trefortig sértetlenül fennmaradt egyetemi autonomia súlyos sérelmét látták benne. A theologiai kar a maga álláspontján igen természetesen tiltakozott az egész eljárás ellen. Nem tartotta megengedhetőnek, hogy a sémi nyelvek tanára, a kivetkőzött katolikus pap, minősítés nélkül, egyszerű dékáni felhatalmazással, föltehetőleg döllingeri szellemben adja majd elő az egyháztörténelmet.

Telfy védte magát, de elejtette Goldziher, őt azzal vádolva, hogy már több ízben fordult a hivatalos út mellőzésével, a miniszterhez. Hatalának meg kellett tartania a sémi philologia tanszékét, Goldziher pedig, a jámbor, harczokhoz nem szokott ember, a reá zúdult kellemetlenségek elől a szó szoros értelmében menekült a pesti izr. hitközséghez. Az őt titkáruál alkalmazta s ezzel kényeret ugyan adott neki, de fele idejét elvonta a tudománytól.

Az elmégesedett ügy nagy kárára volt Goldziher előmenetelének. Ellenségei hatalmas fegyvert kovácsoltak belőle, mely mindaddig bevált, míg Trefort miniszter volt (vagyis haláláig.) Goldziher csak nagysokára, az egyházpolitikai harczok idején, 1894-ben lehetett a sémi philologia címzetes tanárává. De katedrát, — nem lévén üresedés, — csak 1905-ben kapott. Az hát helytelen állítás, hogy ő jutott először egyetemi tanszékére a zsidóság köréből; mert az Schwarz Gusztáv osztályrésze lett.

Ha már az elsőseget keressük, megállapíthatjuk, hogy ő volt az egész egyetemen az első zsidó, a ki a dékáni méltóságot viselte. E tisztségével kapcsolatban áll még egy nevezetes szereplése. Mária Terézia ugyanis, 1777-ben, és nagy szabadalom levelével is, Szent István jobbát az egyetemnek ajándékozta, s őrzését reábizta. Ennek jeléül az egyetem tanácsa, körmenetek alkalmával kiváltságként gyakorolja azt a jogot, hogy a legdíszesebb helyen, a szent ereklye jobbán lépdel, még pedig elől a négy kar dékánya — fordított sorrendben, s legvégül a Magnificus Rector. A menetet 1817-18-ban mindenkori Goldziher nyitotta meg, diszmagyarban, nyakában a dékáni aranylánczccsal. Komolyan és méltósággal tett eleget az állásával járó kötelességnek s az alól soha ki nem vonta magát. Az egyetemi tanács ünnepi felvonulásait közjogi jellegű szertartásnak tekintette.

Goldziher, kivált mint fiatal ember, sokat forgott protestáns körökben. Az atyámtól szerkesztett Protestáns Tudományos Szemlének, neve alatt, állandó munkatársa volt. Erről tudnak életírói. Azt a korjellemző tény azonban, hogy ő egykor a budapesti református theologiai tanárkodott, még eddig senki sem jegyezte föl róla. Nem volt ez akkor egyedülálló jelenség. A kor szelleme megengedte. Így például Jónás János 1871 október elsejétől fogva, zsidóulétére, mint megválasztott rendes tanár tanított a halasi ref. főgimnáziumban.

Goldziher kálvinista tanárságának érdekes históriája van.

Kiinduló pontját ön maga beszéli el, atyámhoz Szatmárról 1872 július 21-én írt levelében. „A mult félévben — azt mondja — előadásaim irányában oly csekély volt a hallgatóság részéről a részvétel, hogy a dolgok ilyképeni folytatódása mellett tökéletesen el kellene csüggednem. Mert hallgatóimnak száma (kerekén: egy), és azon körülmény, hogy ezen *puvus* számára minden áron előadtam, a tres facienti collegium-féle „axioma academicum” arczucsapása volt. Így nem szeretnék maradni. Szerencsétlennek érzem magam, ha éjjel-nappali tanulmányaimnak és buvárlataimnak eredményét a tanítás terén nem bírnám érvényesíteni.” Felkeri hát atyámat, vinné keresztül, hogy a pesti református theologia első- és másodéves theologiainak ő taníthassa a héber nyelvet és irodalmat. „Tán sikerülend — úgy mond —

ez úton az orientális irodalomnak egypár magyar művelőt megnyerni.”

Török Pál superintendens kapva kapott a jóakarátába ajánlott tehetséges emberen, s azonnal alkalmazta. Tényleg azonban, külföldi utazásai miatt, mindössze pár hónapig, s akkor sem egyhuzamban, hanem megszakítva taníthatott. Még életben van egy-két Nagytiszteletű úr, a ki nála tanulta az áleph, béth, gimlet.

Légió a száma azoknak, a kik Török Pált koruk egyik legkiválóbb emberének tartották. De nagyobb tisztelője, mint a minő Goldziher volt, senki sem lehetett. A gyöngye, kormányra nem termett ember könnyen érthető bámulattal nézett fel az erősakarátú, alkotó munkában felülmúlhatatlan férfiúra. Egymáshoz való viszonyukról, Goldziher, mindkettőjük egyéniségét élesen megvilágító esetet beszélt el nekem.

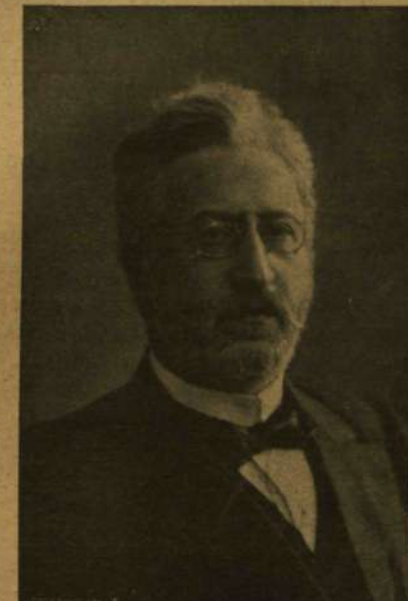
1840-ben, mikor először jött szóba a magyar országgyűlésen az emancipáció, Török Pál, a pesti református egyház újonnan választott lelkésze, rendkívül szabadelvű egyházi beszédet mondott, mely *Mindnyájan egy vagyunk* cím alatt megjelenő, országsszerte óriási hatást tett. A pesti izr. hitközség, hogy kimutassa hálás elismerését az érdekeiket közelről érintő szónoklatért, önszántából évenként fizetendő pár száz forintot ajánlott fel a pesti ref. egyház részére mindaddig, míg Török Pál a lelkésze. Abban az időben nem volt ez példátlan. Katolikusok is szépen adakoztak a még mindég idegen jellegű fővárosban a magyarságot képviselő református egyház gyarapítására.

Egy szép napon, 1870-ben, Goldziher levelet kap Török Páltól. Magához kéréte. Goldziher mindig gyorsan járt. Hát még most, képzelmek hogy? szaladt, hódoló tiszteletének tárgyház! Török aggodalmas arczccsal fogadta. Előadta neki, hogy iratai között véletlenül reabukkant az izr. hitközség régi ajánlatára, s csakhamar konstatálhatta, hogy ez összeget a hitközség csak egypár évig fizette, ő meg elfelejtette reklamálni. Így hát gondatlanságával megkárosította (bizonyára életében legelőször) saját egyházát. Ez nem hagyja őt nyugodni, lelklismeretét bántja s nem tudja mitevő legyen? Goldziher sietett megnyugtatni a töprengő superintendens. Lehet ezen segíteni. Maga vállalkozott kész örömmel a követtetésre. El is intézte a dolgot, simán, mindkét fél megelégedésére.

Mikor aztán Török Pál 1883 október 7-én meghalt, Goldziher mint hitközségi titkár sietve hívta föl testületé figyelmét Török Pálnak a felekezeti testvériség ápolása körül szerzett érdemeire. A miért is a pesti izr. hitközség, gyönyörű koszorút küldött a kálvinista püspök ravatára.

A hűség és a hála eleven érzete és gyakorlása, mit az egyházi szentatyák az erények koronájának minősítettek, mindenképp ölti ékessége volt Goldziher egyéniségének. Természetesnek találta, hogy minden alkalommal örömet tegyen róluk bizonyosságot. Mindenfelől hallom, hogy teszem boldogult atyám nevét, hálája kifejezése nélkül soha sem említette, pedig sokat emlegette. Olvasom ahhoz intézett leveleit, melyeken következetesen írja alá magát: „legháládatosabb szolgálja,” „mindig hálás kegyeltje,” „örökké haladatos szolgálja.” Ezt mástól is megkövetelte. 1903 nov. 3-án bizonyos komoly ügyben fordult hozzám. Levelét így végzi: „mielőtt e levelemet a papirkosárba dobnád, kérek olvasd el Károli Gáspár fordításában Salamon Példabeszédei XXVII. része 10. versének legelőjét.” Ott pedig ez van megírva: „A te barátodat és a te atyádnak barátját ne hagyjad.”

1895-ben Cambridgebe hívták a keleti nyelvek tanszékére. Akkor hallottam tőle először az azóta közismeretűvé lett hársas fogadalmát: hogy atyái vallásához, családi nevéhez és magyar hazájához hűtlen soha sem lesz. Megtartá mindenike, bár külföldi egyetemeken versenyeztek érte meghívásukkal. Nagy kisértés! nemcsak a fényesebb anyagi javadalom miatt, hanem azért is, mert a tudomány emberére kiszámíthatatlan érték, ha oly körbe-

GOLDZIHNER IGNÁCZ.

juthat, a hol a tudományt, az egész művelt világ érdeklődése és ellenőrzése mellett, igazán önmagáért művelik.

Egyik most megjelent újságban azt olvasom, hogy Goldziher áldozatkészen itthon maradt, bár hazáját inkább lett volna oktatni még „gyűlölni” is, mint szeretni. Ezt méltatlan vádnak tartván, nem hagyhatom szó nélkül. Mert utóvégre kétségtelen, hogy őt a magyar állam képezte ki. Összes külföldi útjait államköltségen tette. A mint magántanár lett, szokatlanul azonnal 1200, majd 1600 forintos állandó jutalomban részesült, a mi 40-50 évvel ezelőtt ha nem is sok pénz, de pénz volt.

Igaz, hogy a magyar állam később mostoha is bánt vele. De csak azért, mert a közviszonyok még igazán nem engedték meg, hogy másként járjon el. Viszont azon idő alatt is, ép úgy mint egész életében vele volt, ügyszólván karjain ringatta tudományos életünk legkiválóbb testületét. Tevékenységét a Magyar Tud. Akadémia mindig a legeslegnagyobb mértékben méltányolta. Nem töltötte még be 26-ik évét, mikor levelező tagjai közé vette föl. Később, 1892-ben rendes tagjává, 1905-ben az I. (nyelv- és széptudományi) osztály elnökévé, 1911-ben igazgatótanácsa tagjává választotta. Mind a három olyan megtiszteltetés, a minőben hitfelei közül még soha senki sem részesült. Az egyszerű tudós immár egy sort ült s tanácskozáskorban, jogai címén mintegy egyenlősült József főherceggel, aranygyapjas vitézekkel, miniszterekkel.

Közelítünknek Goldziher mindig méltányolt, mindig számottevő tagja volt, bár maga is folyton folyvást hirdette, hogy érteke sincs kormányzat ügyi iránt. Súlyos bilincs gyánant viselte hosszúnál hosszabbra nyúlt hitközségi titkárságát, s gyöngye emberek sokaságaként szakadatlanul panaszkodott miatta, még akkor is, mikor már megszabadult tőle. Fővárosi bizottsági tagságát vagy tréfálkozva emlegette, vagy bosszankodva a „hiábavaló időlopásért” a mit a főváros gyűléstermében (soha meg sem mukkanva) követett el. Nevetve beszélt róla, mily passzióval buktatás őt ki Ehrlich G. Gusztáv és Morzsányi, a mint úrrá lettek a VII. kerületben.

A politikától meg a szó szoros értelmében undorodott. Engem is sokat korholt a politizálás miatt. Mikor pedig a főváros IX. X. kerülete országgyűlési képviselővé választott, szokatlan hevesességgel támadt rám, hogy „Is-tentől adott adományaimat az útféle szörom, borgőzös kortések közé. Elvégre azt kevesebbire elhívtak is.” Hiába vettem el-lene, hogy historicusnak közvetlen közelből kell látnia, miként végzik az ország dolgát. Falrahányt borsó volt minden szávam. Kimondta rám a szentenciát: „Fahnenflucht” vagy a tudomány zászlaja alól!

Viszont én sokat évődtem vele, hogy nemcsak a politikában, de a tudományos társadalom körében se teszi meg kötelességét.

Mindég a többséggel tartott. Előtte a többség javaslata szentírás volt. Így szavazott akkor is, mikor nyilván tudtam, hogy egyéni meggyőződése mást diktált.

Annyi bizonyos, hogy semmikép nem termett a közügyek vitelére. Maga érezte legjobban, mennyire nem tudná megállani helyét a közélet durva tülekedéseiben. Félénk óvatosság honolt benne, mely irtózott minden kellemetlenségtől. Óvakodott bárkit is megbánni. A közönséges embereket kerülte. Tartott tőle, hogy „becsapják.” Sokszor emlegette öreg anyját, a ki újját felemelve, aggodó tekintettel kötötte a szívére több ízben is: „Nazi, Nazi! lasz' dich nicht in einen Sack hineinfoppen.”

Vigyázott is minden lépésére. Csak egy példát hozok fel, de kora ifjúságából, a mikor az emberek alaptermészete még leplezetlenül szokott nyilvánulni.

A Schleiermacher születésének százados évfordulójakor Németországban tartott ünnepélyekről Berlinből egy cikket küldött be a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapba, mely ott, névtelenül, meg is jelent. Ebben megcsipkedt „az egyházi reakció látható fejét és a hatalom azon kezelőit, kik örömet kasztintanak Rómára és minden szianteira” és a kik 500 évi fejlett ignoránsnak a hitvallások kötelező erejének megítélésében. Saját véleményének ilyen nyilvánlításra, mely egészen az akkori eszmearamlatok sodrában halad, elég volt arra, hogy cikke beküldésekor, 1868 november elsején a következő sorokkal forduljon atyámhoz: „Csak arra kérem, hogy nevem semmikép se említették vagy tétessék ki melléje, sőt hogy a szerző senki által ne ismertessék; ki tudja, hogy a nagyméltóságos kormány, különösen Ő Exzellenzciája báró Eötvös értelmében cselekedem-e a fejtetett elvek hirdetésével?”

Békeszeretőbb embert, mint Goldziher, soha életemben nem láttam. Szélid volt mint a galamb, melyről azt tartják, hogy nincsen epéje. Nem hiszem, hogy valaha szert tudott volna tenni ellenségére.

Felekezetihez buzgón ragaszkodott. Az isteni kegyelembe vetett törhetlen hite az egyistenhívó mintaképévé avatta. Azért szerette úgy a XXIII. zsoltárt: „Az UR énnekem őriző pásztorem.” Igen jól érezte magát hitfelei között. A VII. kerület azon részében lakott, melyet nagy előszeretettel titultál Budapest ghetójának. Ott van, Holló utcza 4-ik szám alatt, a zsidó főváház alapítványi, ócska háza, a hol 41 évig lakott régi jó barátja, Kohn Sámuel, a tudós rabbi szomszéd-ságában.

Kielégíthetetlen tudományisomj élt benne. Tudása kiterjedt a keleti dolgok minden ágára. Különösen erős volt a részletekben, általában mindabban, a mi memoria dolga. Jóval gyengébb az összefoglalásban. Sokat bosszantottam a miatt, hogy egyik főmunkájának „Az Iszlamnak” első mondata egy „is”-en pendül, a mit synthetic gondolkodó nem követhet el.

Tudósok között úgy érezte magát, mint a hal a vízben. Derűs kedélye s lelki fürgesége szinte lubiczolt a neki való elementumban. Otthonán kívül jóformán mindig a könyvtárakban, főleg az akadémiai és az egyetemi könyvtárban lakott. S mivel én is azt cselekedtem, rendszert a könyvtárakban találok, a hol nem igen lehetett tőle szóhoz jutni. A tudomány csarnokaiban úgy szólva bugyborékolva tört ki belőle a sok ismeret, anekdota, irodalmi kuriózum.

Játszi, gyermeketeg kedélye és munkaereje fölött, egész a legutóbbi ideig, nyomtalanul suhantak el az évek, miben — úgy sejttem — nagy része lehetett áldottlelkű nejeinek, Mittler Laurának. Csak sejttem, mert családi viszonyairól mélyen hallgatott. Nem emlegette tudós fiát, s jó barátját is csak a lapokból értesültek róla, hogy jogász fia egy csekély-ség miatt önkézzel vetett véget életének.

Most ott nyugosza az igazak álmát a szeretett fia mellett magának fenntartott sírban. Fájó szívvel búcsúzom tőle.

Szép pályát futott meg. Dicsőséget árasztott mind arra, a mit forrón szeretett: családjára, vallására, nemzetére és hazájára egyaránt.

Ballagi Aladár.

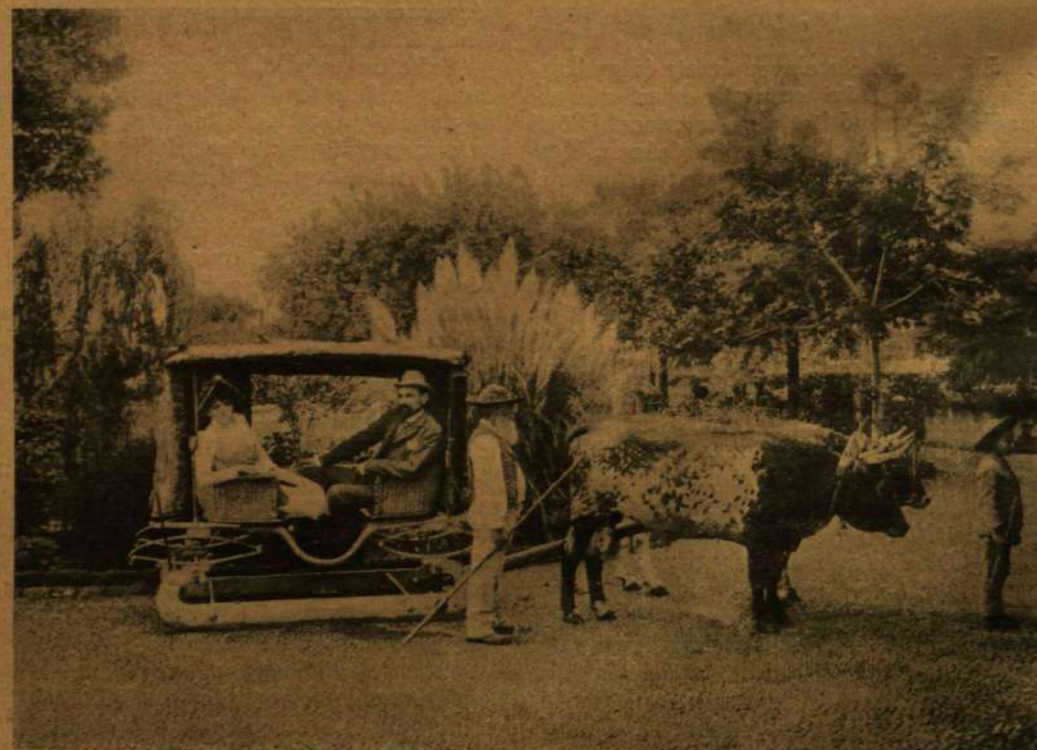
FUNCHAL.

Funchalt jelölték ki a nagyhatalmak IV. Károly királynak és Zita királynénak száműzetésük helyéül.

Lapunk egy régi, egykori tengerésztiszt barátjától kaptuk az alább közölt, Funchalról szóló naplótöredéket és fényképfelvételeket, a melyek közvetlen szemléleten alapuló hű képet adnak IV. Károly száműzetése helyéről.

Mint egy meredek, hatalmas sziklatömb
tornyosul ki az oszladó reggeli ködből
Madeira-szigete az óceán felszínén. Az egész
sziget jellegzetesen vulkánikus képződmény.
Festői ligetek mely sziklahasadékokkal válto-
koznak benne. Csak néhány házból álló falvak,
terasz-szerűen látszó szőlőtertek és ligetek
szinte üdözőlni művelésnek a hosszú útról köze-
ledő csirkáló hajót. Hegyi patakok, a kora
reggeli nap sugaraiában csillogva, vízeséseket
képezve ömlenek a világítgerbe.

A magasban égnek törő kopár, zord szikla-
csúcsok éles ellentétben állanak az enyhe lej-
tőkkel, melyeken összegyűjtö a hajdan erdő-
borította magaslatokról lemosott bőséges ter-
mésű termőföld. A megkapóban szép tájkép
azonban csak előkészíti a szemlélőt a meg-
lepetésre, mely szinte ámulatba ejti, midőn a
Punta da Cruz fokot elhagyva, feltáru előtte
a lapos félhold-alakú funchali öböl egész festői
pompájában.

A HOVA IV. KÁRÓLY VOLT KIRÁLYT INTERNÁLTÁK.

Marton Aladár ezredes felvételei földkörüli utazása idejéből

mélyszállító szánoknak mennyezet=formájú fedelük van.

Funchal a portugál gyarmati kormányzónak és egy római kath. püspöknek székhelye; lakosainak száma 30,000 körül lehet. A lakosság elég jómódú benyomást tesz. A bortermelés fejlett ugyan, de annyi bort aligha termel, a mennyit Madeira néven árulnak a világ-piacon. Állati bőrök, halak, különösen tonhal és nádcukor, valamint némi kávé a vidék kiviteli cikkei, kosárfonással és fonott kerti bútorok készítésével is foglalkoznak.

Madeira annyit jelent, mint «fa». A XIV. század közepéből eredő térképeken *Isola di legname*, azaz «fa-sziget» a neve. Akkor még értékes erdőségek borították a szigetet, ezek azonban ma már legnagyobb részt ki vannak irtva.

Az éghajlat rendkívül enyhe és egyenletes. A déli oldalon az évi átlagos hőmérséklet $18-10^{\circ}\text{C}$, a maximum ritkán éri el a 32°C -t és csak nagyritkán száll le $+8^{\circ}\text{C}$ -ra. Az éven át átlag 730 mm eszik. Különbösen tüdőbetegsek számára kiváló tartózkodási hely. Kellemetlen csak a körülbelül 570 km-re fekvő afrikai partok felől jövő *leste*-nek nevezett száraz, meleg keleti szél.

A sziget népe portugál eredetű: típusuk a portugál=spanyol, de a néger keverék kissé fel-
tűnőbb nyomaival. Viseltek nem jellegzetes.
Még az azelőtt általánosan viselt vörösceszikos
kék posztosapkát, a carapuást is kiszorította
a széleskarimájú szalmakalap; a nők fején pedig
gyakoribb a magyar menyecske-módra kötött
kendő, mint ez a sapka. A parasztok rövid
mellényforma kabáthoz bő, térdigérő gyolcs
nadragót viselnek; magasszárú fényezetlen
csizmában járnak, de Funchal híres követezten
lépve, csizmáikat takarékságból a kezükben
hordják. Általában szép természetűek, vagy bozont-
hoz szakkált viselnek, vagy teljesen csupaszra
vannak borotválva. A nők csinosak, arckifeje-
zésük, szemjelmük élénk vérmérsékletre enged
következtetni.

Az európaiak Funchalt leginkább mint klimatikus gyógyhelyet keresik fel. Sok tudósvésztelen látni. A súlyos betegek igen célszerűen szerkesztett fedett, befűtött üvegházakba, fűtött hordágyakon viszik ki a környékre. A városban lakóknak a sétáért és egy gyönyörű pálmakert szolgálatát üdülőhelyül.

Ökörfogatú számba ülni forró napsugár mellett, buja pálmák alatt, a mennyezetes szántető által is védve s így döcögni végig a kacsakaringós, bazalttörmelékekkel kirakott, macskafejes utcákon, — sajátosan funchali szórakozás. Az ökrök előtt egy fiú lépked, mellettük a gazda bandukol folyton biztatva,

23. szám. 1921. 68. évfolyam.

de gyakran botjával kellő nyomatékel oldalba döfködve a lihegő állatot. Időnkint vizes rongyot tesz a már=már melegre futó szántalp vas-sine alá. A városból kiérve csinos tiszta falusi házikók között vezet utunk; szőlőlugas minden háznál van. Az ablakokból és kert-ajtókból kíváncsian néz ki a jökevű fehérenp.

Másfél óráig tart, mire felérünk célunkhoz, a *Nossa Senhora do Monte* templomhoz, melynek közelében néhány ház áll csak, de ott van a minden jóra való zárandókló-helyhez tartozó vendéglő is. Tovább árnyékos kertei, ligetek közt villaszürű házak: szőlőkertekkel övezve váltakoznak kopár sziklacsoportokkal. A templom tornyából gyönyörködünk a hegyek szikla-óriásiban és Funchal alattunk elterülő látéképében, aztán az innen alig negyedórányra fekvő kis Curralt nézzük meg. Egy hasadék éke, melynek mélyében a Rio João Gomez folyó tajtökete azá hompolyog át a sziklaszirteken. A legváltozatosabb alakú sziklák, barlangok, törmelékommálasok, sűrű bozót, terebélyes facsoportok, pálmaligetek leirhatatlan szép változatosságban tárulnak szemünk elé.

Visszatéréskor az ökröket kifogták a szánból. A szánt kőtoldalt első egy-egy legény kötélnél fogva fekezi, a mint könnyen siklik a többé-kevésbbé meredek úton. A vezetők hol a szán mellett haladnak, hol pedig a szántalpra állva sebesen hagyják futni a szánt. Valóságos röplás! Alig 20 perc alatt érünk le a túlsó indulás pontjára; megelégedetten térlünk vissza hajónkra.

M.

ELJEGYZÉS.

Elbeszélés. — Irta Gellért Mária.

A kis konyha tele volt gőzzel és forrósággal. A téglából rakott tűzhelyet pattogó fával tömték s a tetején és a sütőben tízféle jó sült, főtt, zubogott, pirult, sercezegett.

A meleg és a sok finom, étvágygerjesztő szag tulságosan is eltöltötte a konyhát, valaki hirtelen kitérte az ajtó koczkáveges szárnyát.

Furcsa, komoly, bánatos hűvösség csapott be. A keskeny, mázolt folyosó szőlőlugasa megtépve, fonnyadtan hallgatott s az udvar sívárnak és szomorúnak tetszett az erős hold-sütésben. A lugas előtt hosszuszárú őszi virágok utolsó bimbói fonnyadoztak.

Olyan volt, mintha egy éhes, sovány vándorlegény tekintett volna be a konyhába, s menne tovább, nem kérve semmi jóból.

A kántorkisasszony éppen most lépett ki a szobából. Mögötte látszott egy perczre az ünnepi díszes asztal, a melyen süteményes és gyümölcsös tálak sorakoztak.

Élénken és kipirulva jött. De egyszerre

A HOVA IV. KÁROLY VOLT KIRÁLYT INTERNÁLTÁK.

Marton Aladár ezredes felvételéről földkörüli utazása idejéből.

Horvai János műve.

AZ APPONYI EMLÉKTÁBLA AZ ORSZÁGOS STEFÁNIA SZÖVETSÉG BUDAPESTI SZÉKHÁZÁN.

(A szobor előtt állnak Keller Lajos a szövetség ügyvezető igazgatója, Pedlow kapitány, gróf Apponyi Albert és Szerényi József a szövetség elnöke.

A diványon kicsit feszesen, katonásan ült a vőlegénye, a csendőr. A fiatal csendőrmester. Kissé neki-vörösödve a szoros és meleg zubbonyban, de egyébként elég csinosan, egészségesen és szerelmesen.

— Milyen másképpen ült itt a másik — gondolta a kántorkisasszony s puha mozdulattal, hanyagul elnyúlva látta magas, karcsú,

úri alakját a csendőr helyén. Pedig hiszen idáig úgy képzelte, hogy tetszik neki ez a csinos, jószívű, mindig kedvetlekedő fekete fiú.

Most egyszerre elfelejtette, hogy már egyszer párszor egészen jólesett a csókja. Az anyjára is haragudott, az idegenből jött, először látott asszonyságra, a ki imádta a fiát: „Fiaskám, lelkem...” és folyton beszélt. Hegyes kontya volt és sárga bőre. És olyan nagyra volt a fiával.

Minden bántotta most.

Apjának hosszú vörös orra, a mely pedig nem a bortól lett olyan és két jószágos kis fekete szem fénylett fölötté.

Csak az öcsének halgatag sarokbűzódása nem ingerelte.

Máskor pedig csipkedte ezért. Tudta, hogy reménytelenül szerelmes egy elérhetetlen kisasszonyba.

Szórakozottan babralt az asztalon. Aztán bement egy kis benyilóba. Ez volt az ő szobája. Egészen kicsi oda. Egy ágy, kis asztal, szék, madárkalitka, pár virágcserep, megymás volt benne s innen jártak be az éléskamrába is.

Vasrácsos ablakán a hold sütött befelé. Az ebédlőből a lámpa fénye.

Hányszor beszökött ide a másikkal egy-egy csókra. A karját érezte és a haja simaságát.

Ő ennek olyan sötét haja van. És olyan alázatos és szerelmes.

Ott ő volt a szerelmesebb... És most minden „Ez” lesz. A lassan himgett futók és abroszok. A szép, csipkés ingek... Hát érdemes volt? Ha csak „Ez” látja...

És mégis hozzá kell menni, férjhez kell menni, mert már huszonnégy éves és hadd lásd a falusiak és ne csúfolódjanak már és az anyja se beszéljen folyton, hogy hát mi-

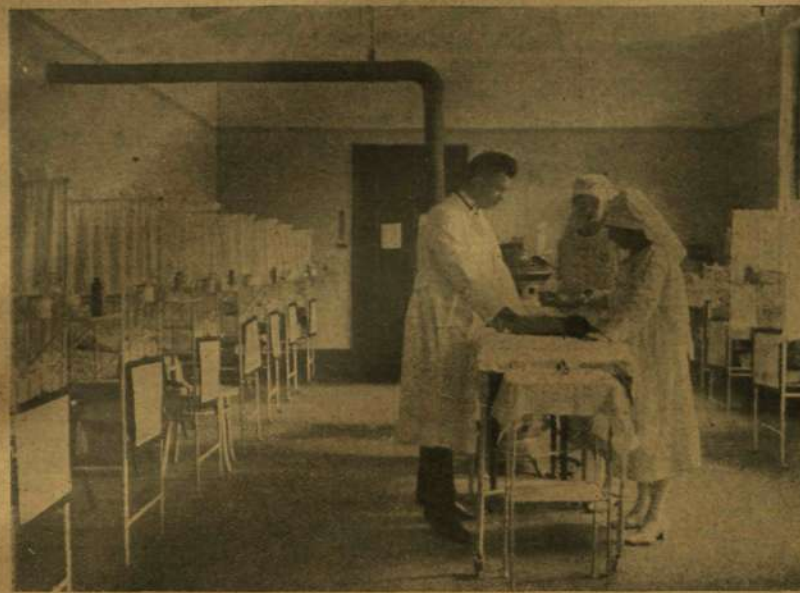
A GRÓF APPONYI ALBERT ANYA-OTTHON ÉPÜLETE.

nek a sok stafírung, és valakitől csak kell csókot kapni és nem lehet mindig csak Rá gondolni, hiszen becsapta, megcsalta és talán nem is szerette soha!... hiszen ha mindig rá gondolt, akkor megőrül vagy beugrik a kútba. Másik házba kell menni, ahol sohse járkált és a holmiját mind itt hagyni, mind...

Érezte, hogy sírni tudna most. Erősen, nagyon.

De az ajtóban, mosolyogva, boldogan jelent meg a vőlegény. A csendőr.

Kint szomorúan, hávösen sütött tovább a hold.

A CSECEMŐK SZOBÁJA.

A GRÓF APPONYI ANYA-OTTHONBÓL.

ANYÁK HÁLÓTERME.

A SZERELEM ÉS LEWISHAM ÚR.

Regény. (Folytatás.)

Irta H. G. Wells. — Fordította Tonelli Sándor.

Elhatározó arc kifejezéssel felállt. Félre rúgta útjából az összetört rózsákat és az ágy alá nyúlt táskájáért. Eihel nem beszélt és nem mocszant meg, de figyelte a mozdulatait. Egy darabig a koffer megakadva ellenállt a rángatásnak s Lewisham szilárd elhatározását egy elfojtott káromkodással — „Gyere elő, te átkozott!” — jelezte. Azután a táskát átlódította a nappali szobába és visszatért ládájáért. A másik szobában akart csomagolni.

Mikor minden személyes tulajdonát kivitte a hálószobából, a bevezettség színezetével csukta be. Az áthallatszó hangból, mely ezt követte, tudta, hogy Ethel az ágyra dobta magát s ez bősz elégtétellel töltötte el.

Egy ideig hallgatózva állt, azután rendszeresen csomagolni kezdett. Első haragja elpárolgott; nagyon jól érezte, hogy fájdalmas büntetést mért Ethelre s ez elégtételt szolgáltatott neki. Valami különös öröme tellet benne, hogy ez a váratlan kirobbanás véget vetett a bizonytalan feszültség hosszú és kínos időszakának. Feszülten leste az ajtó tulsó oldalán uralkodó csendet, néhány nagyon gyenge hangot hallott egymásután, összerakta a könyveit, kikeféléte a ruháit is belefogott előkészületeinek határozott végrehajtásába.

Ez kilenc óra körül történt. Tizenegyor Lewisham még mindig dolgozott.

Hirtelen sötétség vette körül. Gadownénak az volt a szokása, hogy ebben az időpontban takarékosságból az egész gázt lezárta, ha csak nem voltak vendégei.

Lewisham gyufát keresett a szobában, de nem volt nála. Halkan szitkozódott. Erre az eshetőségre vett egy kis sárgarézt lámpát, a hálószobába pedig gyertyákat. Ethelnél égett is a gyertya, azt láthatta a fénylő sárga sávról, mely a két szoba közötti ajtó nyílásán beszűrődött. A kandalló felé indult, de eltévesztette az utat és bordáival beleavágódott egy szék támlájába. Nagyobb óvatossággal haladt tovább Gadownénak egykor oly bárátságos bútorai között.

A kandallón nem talált gyufát. Utjában a fiókos szekrény felé a saját kofferjén bukkott fel. Csendes düh-kibőlés vett erőt rajta. Azután a kosárba botlott, melyben a rózsák értek. A fiókos szekrényen szintén nem tudott gyufát találni.

Ethelnél a hálószobában bizonyára van gyufa, de ez a gondolat teljességgel lehetetlennek tűnt fel. Ethelhez kellett volna ugyanis fordulnia, a ki néhanapján el szokta tulajdonítani a gyufákat... Nem tehetett mást, mint hogy abbahagyja a csomagolást. A másik szobából egy hang sem hallatszott.

Elhatározta, hogy a karosszékre ül és aludni próbál. Nagyon óvatosan a székhöz húzódt és beleült. Rövid ideig tartó hall-

gatás után lehunyta a szemét és az alváshoz helyezkedett el.

A másnapi tervet kezdett gondolkozni. Elképzelte a jelenetet Gadownéval és magát, a mint újból diáklakást keres. Fontolgatta, hogy melyik irányban találhat leginkább megfelelő lakást. Az esetleges kellemetlenségek lakáskeresés közben óriásiaknak tündek fel. Ezek a kisebb kellemetlenségek nagyon felizgatták. Azon töprengött, hogy vajjon Ethel is csomagol-e. Ugyan mit is csinálhat Ethel? Hallgatózott, de semmit sem hallott. Ethelnél csend honolt. Teljes csend volt nála! De mit is csinálhat tulajdonképpen? Ez a kérdés egészen elfeledtette vele a másnapi kellemetlenségeket. Nagyon óvatosan felállt és hallgatózott. Azután türelmetlenül megint leült. A teljes csend által felkelte kíváncsiságát azzal próbálta elűzni, hogy még egyszer átgondolta a rajta megesezt méltánytalanságok történetét.

Nehéznek találta azonban, hogy ezt a tárgyat megrögzítse elméjében, mert visszamelekezései nagyon szabadon röpködtek. De nem a vele történt méltánytalanságok voltak azok, a mire visszaemlékezett. Az a kép-telen gondolat nyugtalanította, hogy megint igazságtalan volt Ethellel szemben és meg-gondolatlanul és rosszakaratúan viselkedett. Valósággal erőlködött, hogy feltékenységének első rohamát újból felidézze, de hiába. Ethel-nek az a megjegyzése, hogy éppen olyan őszinte volt, mint ő, makacsul foglalkoztatta az elméjét. Felmerült valami benne, a mi nyugtalanította Ethel jövőd sorsa miatt, ha elhagyja őt. Mit is csinál tulajdonképpen majd Ethel? Tudta nagyon jól, hogy Ethel egyénisége mennyire az övére támaszkodott. Nagy Isten! Mi történik majd vele?

Némi erőlködéssel Baynes képét idézte fel az agyában. Ez ismét visszasegítette a keményebb álláspontra. Akármilyen történik is Ethellel, megérdemelte. Mindenesetre megérdemelte!

Utána azonban megint kisiklott és visszahagyta a reggeli sajnálkozásra és szemrehányásokra. Úgy kapaszkodott Baynesba, mint a vízbefulló ember a kötélbe s így a felszínen tudta tartani magát. Egy ideig Baynesra gondolt. Sohasem látta a poétát s így képezele szabadon működhett. Becsülete tragikus megboszulásánál kétségbeesett akadály-nak tűnt fel, hogy Baynes még valóságos gyerek, esetleg még nála is fiatalabb!

A kérdés, hogy mi történik Ethellel, megint az előtérbe nyomult. Harczba keveredett az esetleges lehetőségekkel. De nem!... ez nem az ő dolga... ez tisztán Ethelnek az ügye!

Az út, a melyre rálépett, kielégíthetetlenül ragadta őt magával, haragjának teljes elpárolgása felé. Megkísérelte, hogy visszatartsa önmagát.

— Ha ezt megbocsájtom, — mondta magában, — akár mindent megbocsájthatok.

Vannak dolgok, melyeket nem szabad eltérni.

Ehhez a szempontozz igyekezett tartani magát és képzetét hívta segítségül, hogy mi az, a mit neki nem szabad eltérni. Homályosan érezni kezdte, hogy mennyi minden volt nála pusztán feltételezés... Minden-esetre azonban Ethel flirtelt!... Ellenállni igyekezett önnön igazságérzete felébredésének, mintha az ki nem mondható és szégyenletes meghunyászkodás volna. Helyette Ethelt és Baynest próbálta együtt elképzelni.

Elhatározta, hogy elalszik. A fáradtság azonban ébren tartotta. Számolni kezdett. Hogy a gondolatait Ethelről elterelje, az elemek atomsúlyát igyekezett önmagában felidézni...

Borzongás futott végig rajta s kénytelen volt megállapítani, hogy fázik és gubbaszkodva ül egy kényelmetlen lőszőrös széken. Pillanatra elszunnyadt. Azután megint az ajtó közötti sárga fényásvot nézte. A sáv még ott volt, de rezegni látszott. Ebből arra következtetett, hogy a gyertya lángja lobog. Nem tudta azonban a teljes csendet megmagyarázni.

Mitől kezdett azonban felni egyszerre? Hosszú ideig ült és valami neszt igyekezett hallani; fejét valósággal előre nyújtotta a sötétségbe...

Az a groteszk érzése támadt, hogy mindez már hosszú idővel ezeltört történt. Ezt a képzetet elűzte magától. Azután azzal az észszerűtlen meggyőződéssel küzdött, hogy valami meg nem másítható dolog történt... De mire magyarázza ezt a tökéletes csendet? Valami el nem viselhető veszedelemnek az előérzete nehezedett rája.

Hirtelen felállt és nagyon lassan, végtelenül ügyelve, hogy zajt ne üssön, az ajtóhoz lopódzott. Fülét a sárga csík mellé tartva hallgatózkodott.

Semmit sem hallott, még egy alvónak a szabályos lélekzését sem.

Észrevette, hogy az ajtó nincsen becsukva, hanem kissé nyitva van. Nagyon óvatosan tolt egyet a belső ajtószárnyon és zajtalanul kinyitotta. Ethel még mindig nem adott élet-jelt magáról. Még jobban kinyitotta az ajtót és belépett a szobába. A gyertya tövig leégett és már csak tartózában vetett lobbokat. Ethel félíg felöltözve az ágyon feküdt és kezében, arcához közel egy rózsát szorongatott.

Lewisham szemét rája szegezve megállt és félt, hogy megmozduljon. Feszülten hallgatózott és arca egészen fehérvolt. Még most sem hallotta Ethel lélekzését.

Egyébként úgy látszott, hogy minden rendben van. Ethel alszik. Ő majd kisurran, mielőtt Ethel felébred. Ha ugyanis megpillan-

taná...

Megint Ethelre nézett. Valami volt az asszony arc kifejezésében...

Közelebb ment hozzá, nem törődve a zajjal, a mit okoz. Föléje hajolt. Még mindig úgy tűnt fel, mintha nem lélekenék.

DAL A DALNOKRÓL.

Endrődi Sándor emlékének.*

Ki annyi éven át köztünk valál
A nemzet-háza hű szolgájaképen,
Endrődi Sándor! szállj közénk ma, szállj
Jelenj meg régi bajtársid körében,
Kik büszkén őrizvén emlékedet,
Im ünnepelni jöttek tégedet.

S hadd hívlak én, a ki társad valék
Itt s máshol is: az Eszmény szent honában,
Hol csengő verstől hangozik a lég:
Magyar poézis áldott templomában,
S kit közénk jöttöd óráját fogva
Baráti szívvél vontál hajlokodba.

Ott, rózsadombi villád teraszán,
Midőn a kert rügyezett már körülünk,
Tizenkilencznek szörnyű tavaszán
Borúsán elmerengve hányszor ültünk!
Hányszor tündöttem szomorún veled:
Jön-e hazánkra is új kikelet?

Tested beteg volt, de a lelked ép,
Hévt, tüzet ki nem oltotta gyásza:
Biztál, a hon hogy nagy lesz, mint élébb,
Hogy nem maradhat el föltámadása.
Am búsan szóltál: «Hiszem ezt, remélem —
De jaj, hogy én azt többé meg nem érem!»

S szóltam: «Lehet; de lej te abban írt,
De kebled az az öntudat dagaszsa,
Hogy a daloknak, miket tollad írt,
Nagy részük lesz majd abb' az új tavaszba'!

* A „Kurucz Nóták” költője a képviselőház naplószekrényébe is volt. Halálának második évfordulójára a képviselőház tisztviselői kara emlékünnepet rendezett, s erre írta Radó Antal, ki a képviselőházi gyorsíródnak is főnöke, ezt az ünnepi költeményt. — A 7. strófában említett, „három sir” Endrődi-első nevének és két kis gyermekének sírja, kiket Nagyváradon vesztett el. A 8. strófában említett barát, a ki őt Váradról Budapestre hozta s kinevezette a képviselőházba, Weskerle Sándor volt.

Azokbul is majd új erő fakad,
Aczélosítani szívet s izmokat!

Mert nem hiába mondja a rege:
Ha legnagyobb lesz vése a magyarnak,
Hozzánk szegődik Csaba serege,
S kivívja majd nekünk a diadalmat.
Az a sereg, a melylyel jön Csaba,
Egekbe szállt nagy költőink szava!

S ha lelked egykoron majd útra kel,
Ők majd elédbe jönnek mindahányan,
És élükön Petőfi átlélel
És így köszönt majd téged nagyvidáman:
Isten hozott a mennyi tanyán,
Tücsökdalos, kurucz-nótás druszám!»

...Csak hallgatá, csak hallgatá szavam,
És elmélázgatót poéta-lelke...
Majd elmosolyodott szomorúan
És megszorítva jobbam, ezt felelte:
«Élő nemzetnek élők dala kell —
Új kornak majd új kobzos énekel!

De nem panaszlom. A mig itt valék,
Öröm- s örömből kijutott a részem,
Ifjan: mosolygott rám a föld s az ég,
Vigan hajóztam nagy vizen, s inereszen.
Nem egy vihar tépdeste meg vitorlám,
De bátran ültem csónakomnak orrán!

S midőn alább hagyott az ifju hév
És szelidebbre vált a szilaj ének:
Boldog tanyát adott az enyhe rév,
Hol ölelő karok melegenétek,
Hol jó nő lett legédesebb hallgatóm,
És gyermekimnek zengtem altatóm.

S a mikor aztán nékem Váradot
Ama három sir halma tette szentté
S lantomrul már csak jászó áradott:
Szívem' az Úr a kétségből kimenté —
Megleltem bűvös balzsamot a hitben,
Hogy fenn miénk lesz, a mi veszte itten.

S hogy egy barátom elhozott ide
— Legyen jósaág mindörökké áldott! —
Testvéri keblek hű köreiből:
Éledtem, s kobzom újra hangot váltott:
Szívemet nagy Rákóczi tüzelé
S dal szárnya vitt fel az «Isten Felé»

S midőn e kór reám tört és levert
S már féltem, végkép elhagytott Teremtőm:
Ő íme akkor is csodát mivelt,
És megtaláltam akkor is a nemtőm —
Lehet ma is egy jó nőt dallanom,
Ki széppé bűvöli est-alkonyom!»

...Igy szólt, s a közben künn is alkonyult.
Ő nézte a nap lassu tűnédését,
A csillagot, mely itt-ott már kigyúlt.
Szelid sugárral hintve bé az estét:
Csak nézte, mintha békességbe' várna,
Hogy őt is fedje be az éjnek árnya.

... Befődte már. De még a szelleme
Ide suhan e bánat-dálta tájra,
Még hallszik lantjáról a lány zene,
Miként a szférák égi muzsikája,
És most is int még, mint éltebe' tette,
Munkára, bizalomra, szeretetre...

Figyelünk szódra, eltűnt jóbarát!
Valóra így fog válni hő reményed,
Hogy a miről lemondón jóslád,
Hogy idelenn már nem lehet megéred,
Azt érd meg nemsokára majd a mennyből:
Lásd onnan, tavaszunk hogy újra zsendül!

...Végzem dalom, mely fénylő házadig
Tán föl se jut. De hogyha jó a hajnal,
A melyért nemzetünk fohászkodik
S milliók köszöntik azt eljen-zsivajjal:
Azt hallod majd! S lelked repes az égbe'.
Mert teljes akkor lesz csak üdvösséged!

Radó Antal.

A legénység nejeikkel és gyermekeikkel.

AZ ELSŐ OROSZORSZÁGI TÚSZ-SZÁLLÍTMÁNY MEGÉRKEZÉSE BUDAPESTRE.

Látta, hogy Ethelnek a szemhéjait nedvesek és arca alatt a párna is nedves. Az asszonynak fehér, könnytől áztatott arca sebző fájdalmat okozott...

A kép elviselhetetlen szánalmat ébresztett benne. Mindent elfelejtett azon kívül, hogy Ethelt mivel és hogyan bántotta a nap folyamán. E percében az asszony megmozdult és ajka alig hallhatóan valami becéző nevet rebegett, melyet ő adott Lewishamnak.

Lewisham egyszerre elfelejtette, hogy el akart távozni örökre. Mást nem érzett, csak végtelen örömet, hogy Ethel megmozdult és megszólalt. Feltékenysége szertefoszlott. Térdére esett.

— Drágám, — suttogta, — nincs semmi bajod? ... Nem hallottam a lélekzésedet... Nem hallottam a lélekzésedet.

Ethel megrezzent és felébredt. — A másik szobában voltam, — mondta Lewisham megindulástól remegő hangon. — Olyan csend volt nálad... Félttem... nem tudtam, hogy mi történt veled. Ethel... drága Ethel. Nincs semmi bajod?

Ethel hirtelen felült és Lewisham arcát vizsgálta.

— Hát mondhatom? — nyögdecsejt. — Mondhatom? Semmi. Nincs semmi bajom... Nem akartál meghallgatni. Nem hallgattál meg. Nem volt szép téled, hogy mellettem meghallgattál volna...

Lewisham kitárta a karját. — Drágám, — mondta, — tudom, hogy semmi sem történt. Tudom... tudom.

Az asszony zokogástól megszagattott mondatokban beszélt.

— Olyan egyszerű volt... Baynes... volt valami a modorában... Tudtam, hogy ostoba lehet... De én csak segíteni akartam neked.

Hirtelen megállt. Egy pillanatra valami szóval ki nem fejezhető érzés villant meg benne, mintha cikázó fény lett volna. Röppenő gondolat volt, „ostobaság”, vagy olyasféle, megijedés, visszahúzódság. Meg akarta volna mondani, de nem tudta, hogy miként. Nem tudta azonban megtenni. Hábózott. Magába fojtotta, a nélkül, hogy kimondta volna.

— Azután, azt hittem, — folytatta, — hogy ő küldte a rózsákat és megijedtem... Félttem.

— Drágám, — mondta Lewisham, — kegyetlen voltam hozzád. Igazságtalan voltam... Érted... Mindent értek. Bocsáss meg... Egyetlenem, bocsáss meg nekem.

— Úgy szerettem volna valamit tenni érted. Az volt minden, a mit tehettem... az a kevés pénz. Te pedig haragos voltál. Azt hittem, hogy már nem szeretsz, mert nem értem a te munkádat... Azután Hay-

dinger kisasszony... hidd el, nagyon keserves volt nekem.

— Drágám, — mondta Lewisham, — hidd el, hogy még a kisujjaimnak sincs semmi köze Heydinger kisasszonyhoz.

— Tudom, hogy én akedályozlak a munkádban. De ha segítesz, dolgozni, tanulni fogok én is. Mindent megteszek, a mit csak meg tudok érteni.

— Drágám, — suttogta Lewisham, — drágám...

— Mindent megteszek érted...

— Drágám, — fogadkozott Lewisham, — tudom, hogy durva voltam. Többé nem történnik meg. Többé nem ismétlődik.

Hirtelen átkarolta a feleségét és csókokkal halmcztta el.

— Tudom, hogy ostoba vagyok, — mondotta Ethel.

— Nem vagy az. Én voltam ostoba. Én voltam szívtelen és esztelen. Egész nap... Már beláttam. Senkit és semmit nem szeretek, csak téged. Ha az enyém vagy, semmivel se tördöm... Csak heveskedtem és igazságtalan voltam. A szegénység és a gyöttrő munka okozta... Drágám, nekünk össze kell tartanunk. Egész nap... olyan borzasztó volt.

Megállt. Egymáshoz simultak. — Szeretlek, — mondta hirtelen Ethel és átkarolta Lewishamot. — Nagyon... nagyon szeretlek.

Lewisham még jobban hozzá simulott. Megcsókolta Ethel nyakát. Ethel egészen magához szorította őt.

Az ajkuk találkozott. A kialvó gyertya még egy nagyot lobbant, megvillant és hirtelen elaludt. A levegő nehéz volt a rózsák illatától...

XXX.

A szöveg.

Kedden délután Lewisham öt órakor jött haza Vigourstól, — felhathat a watham greeni iskolába kellett mennie, — s odahaza Chafferynét és Ethelt könnyek között találta. Ki volt merülve és egy kis tea nagyon jól esett volna neki, de az újdonságok, melyeket számára tartogattak, kiverették a teát a fejéből.

— Elment, — mondta Ethel.

— Kicsoda? ... Hogyan! Csak nem Chaffery?

Chafferyné, aggodón lesve Lewisham viselkedését, igenlően bólintott könnyekkel áztatott zsebkendője fölött.

Apránként Lewisham megértette a történetek lényegét és káromkodáshoz közel, remeggett. Ethel egy levelet adott át neki.

Lewisham egy pillanattal kezében tartotta a levelet és az eset részleteiről kérdezőskö-

dött. Chafferyné a levelet nyolcz napig járó órájának a szekrényében találta, mikor az órát fel akarta húzni. Chaffery, úgy látszik, nem volt otthon szombat éjszaka óta. A levél, — okosnak látszani akaró, terjengős írás, stílusában sokkal gyengébb Chaffery beszéd-jénél, — nyitva volt és Lewishamhoz volt címezve. Néhány órával Chafferynek utolsó látogatása előtt íródott, úgy hogy akkori beszélgetése utólag pót-vegrendelet felének látszott.

„Lagune páratlan ostobasága elüldöz engem ebből az országból, — olvasta Lewisham. — Végezetül botrány lett volna belőle, olyan botrány, melybe a törvény is beleavatkozhatik. Aggódok. Eltávoztam. Elpárolgok. Megszakítom az eddigi kapcsolatokat. Fel-frissítő eszmecsereink hiányozni fognak ugyan. On megismert engem és ön előtt feltárhattam a lelkeket. Sajnálom azt is, hogy el kell hagynom Ethelt, de hála Istennek, ő már önre támaszkodhatik. Sőt mindketten önre támaszkodhatnak, noha a „mindketten” egyszerű dolognak tűnhetik fel ön előtt.”

Lewisham dörmögött, az első oldalról a harmadikra tért át, — érezte, hogy mindketten várakozva rája függesznek a tekintetüket, — és gyakorlati érzéket fedezett fel Chafferyban.

„A claphami házban csak nagyon kevés könnyű és hordozható tárgy van, a mi megmenekült volna az én sajnálatos könnyelműségem elől, de maradt még egy-két darab, a vasveretes szekrény, a törött lábú íróasztal és a nagy légszivattyú, a mely feltétlenül elzalogosítható, a mennyiben módját tudja ejteni, hogy őket egy zálogházba eljuttassa. Onben több az akaraterő, mint bennem, nekem ugyanis sohasem sikerült, hogy ezeket az átkozott bútordarabokat lejuttassam a lépcsőn. A vasveretes szekrény az enyém volt, mielőtt az ön anyósát elvettem volna s így nem mondhatják, hogy egészen közönyös voltam a hozzátartozóim jövője iránt s hogy nem éreztem bizonyos ellenérték nyújtásának a szükségességét. Ne ítéljen el nagyon szigorúan...”

Lewisham gyorsan fordított, a nélkül, hogy ezt az oldalt végig olvasta volna.

„A claphami ételtől — hangzott tovább a levél, — már undorodtam egy idő óta és az igazat megvallva, az önk serkedő fiatal boldogságának a látása, — szép volt a küzdelmük a világ ellen is, — az elmúlt éveimre emlékeztetett. Hogy őszinte legyek az ön-bírálatban, az új női típus érdekelt engem s úgy érzem, hogy még élhetem a saját életemet. Milyen szép mondas: a saját életét élni! megvetést tanúsítva az erkölcsi plágiumok iránt. Nem *Initatio Christi*, az igaz... Vagyódok új emberek, új városok után...”

Tudom, hogy későn kezdtem meg a saját életemet élni, nemskára a szakállam már megsűrűl, de jobb későn, mint soha. Elvégre még azután is, megfesthetem a szakállamat...”

„Közölnöm kell még egyes dolgokat, csak nagyjából érintem őket, melyek mindenesetre meg fogják lepni Lagunet. — Lewisham érdeklődése fokozódott. — Csodálkozom ezen az emberen, a ki éhesen szaglásgózt csodák után, a leghihetlenebb csodák közepette. Mit mondjak ennek az embernek a természetéről, a kinek ostoba lénye, — következetlen, esztelen, mérhetetlenül zavaros, — kínzó szellemek után vagyódott, melyek közelebb állanak hozzá, mint a lélekzete és jobban össze vannak nőve vele, mint a keze és lába. Vajjon mi kellene ahhoz, hogy kétségei támadjanak a kínzó szellemekben? Csodálkoznom kell, hogy az egyáltalán nem pusztán lelki tüneteknek nem kéltették fel a kutatók figyelmét és hogy valamelyik lelki jelenségeket vizsgálótársaság a nyilvánvaló érzécsalódások és agyrétek hírére nem vette üldözőbe Lagunet kétkedő kérdéseivel. Gondoljon csak a házára Chelseában és képzelje bele a lakóját. Lehet, hogy azok a priori úgy okoskodhattak, hogy ilyen üres, hóbortos, fecsegő fráter csak valami hiszterikus képeződésnek lehet a beteges szüleménye. Hízi ön valóban egy olyan lénynek a létezését, mint Lagune? Én magam részéről a lehető legnagyobb mértékben kételkedem benne. Szerencsére a bankárja nálam sokkal hiszke-

nyebb természetű... Minderről egyébként Lagune valószínűleg nemskára bővebben fogja önt tájékoztatni...”

Lewisham nem olvasott tovább.

— Azt hiszem, hogy nagyon okosnak képzelte magát, mikor ezt az értelmetlenséget megírta, — mondta Lewisham kesernyén és a papírlapokat ferdén az asztalra hajította. — Az egyszerű tény az, hogy vagy lopott, vagy okmányt hamisított, vagy más egyebet és utána megugrott.

Szünet állt be.

— Mi lesz az anyámmal? — kérdezte az után Ethel.

— Mindnyáján egy csónakban utazunk, — felelte képtelen Lewisham.

— Többé egy emberi lénynek sem akarok a terhére lenni, — mondta Chafferyné.

— Akárhogyan van is azonban Ethel, — mondta Lewisham hirtelen leülve, — egy emberi lény számára gondoskodhatnál teáról. — Ujjával dobolni kezdett az asztalon. — Háromnegyed hétkor Walham Greenbe kell mennem.

— Mindnyáján egy csónakban utazunk, — ismételte némi szünet múlva, állandóan az asztalon dobolva. A különös körülmény, hogy mindnyáján egy csónakban utaznak, nagyon elfoglalta. Micsoda különleges tehetsége van neki a felelősség elvállalására! Hirtelen tekintett és meglátta, hogy Chafferyné szomorú kérdésekkel teli könnyes szemét Ethelre szegezi. Zavara nyomban szánalomra változott. — Minden rendben van, anyus, — mondotta. — Nem követelek el megfontolatlan-ságot. Nem hagyom el magát.

— Ah! — szólalt meg Chafferyné megkönnyebbülten. — Biztos voltam benne. — Ethel Lewisham mellett termett és megcsókolt.

Lewisham úgy érezte, hogy általános ölekezés veszedelmének van kitéve.

— Szeretném, ha megkaphatnám a teát, — mondotta. Miközben a teáját itta, Chafferynét kérdezte és az új helyzetet igyekezett megvizsgálni.

De mikor tíz órakor kimelegedve és kifáradva hazatért Walham Greenből, még mindig a helyzet vizsgálataánál tartott. Akárhogyan nézte is az ügyet, csak bizonytalan eshetőségek és feleletre váró fehér felületek voltak előtte s ez zavarba ejtette őt.

Tudta, hogy a vacsora csak véget nem érő „megbeszélésnek” lesz a bevezetése s egyelőre csak két óra tájban került az ágyba. De mindenesetre ennyi idő alatt bizonyos tennivalókban legalább meg tudtak állapodni. Chafferyné hosszú szerződéssel volt a claphami házhoz kötvé s így nekik is oda kellett költözni.

(Vége következik.)

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Ulrik inas. *Kasáryné Réz Lola*, mikor szülőházából, Selmeczből el kellett menekülnie, nem jött el üres kézzel. Magával hozta szíveben azt, a mi ebben a városban és vidékben a legszebb: a város köveinek, bányáinak, erdőinek, tisztavízű hegyi tavainak hangulatát, lakosságának érdekes és furcsa típusait, a jelen, a közelmúlt és a régmúlt emlékeit, mindazt a szépséget, kedvességet, a mi a régi selmeci házakban és a selmeci szívekben sok-sok évszázad óta felraktározódott. A város köveit ott kellett hagynia a cseheknek, a város lelkét és a város szépségét elhozta magával a szívébe bezárva s most regényeiben adja át az egyetemes magyar közönségnek *A Filomén* és *az Álom* a jelenbe ájtású közelmúlt adta szívünknek, új regénye, az *Ulrik inas* a régmúlt egy darabját hozza vissza. Abba a mozgalmas és válságokkal teli korba vezet, a mely a XV. század közepén virradt a magyarra, Habsburgi Albert halála után s a melynek viszontagságait a Felvidék és benne a bányavárosok különösen érezték. Belő zúrvárosok, a királyi koronáért való vetélkedés Erzsébet özvegy királyné és a lengyel Ulászló között, az államhatalom teljes szétesése s az ebből származó általános bizonytalanság és nyomor, — a Felvidékre betolakodtak, rabolva, a népet sanyargatva Giskra csehei s különösen a régi jómódjukból még valamit megtartott bányavárosokra nehezedtek rá. Ebben a pillanathoz fogja meg Selmeczban a városát a regény. Egy cseh mitalóc-csapat teljesen elpusztította a várost, lakosságát kárdele hánytá. Már úgy látszott, soha többé nem lesz itt város.

AZ ELSŐ OROSZORSZÁGI TÚSZ-SZÁLLÍTMÁNY MEGÉRKEZÉSE BUDAPESTRE. — A tisztek csoportja.

de egy fiatal, ábrándos ötvös-inas, Libethányai Jó Ulrik szeretete, a régi emlékekhez és a romok közt pusztult szerelméhez való ragaszkodása, naiv hite és tiszta szíve újra fölépíti s újra virágzó életet teremt a romok üszkeinek a helyén. Ezen a sötét képen mint egy csillogó aranyfonál fut végig a szerelmi romantika: Ulrik inas gyermekes rajongó szerelme mesterének szenvedő szép lányához, Agneshez, áhítatos ragaszkodása a testreszellemre hatalmas Ysenrinkel mesterhez és a háttérben a szenvedélyes kalandor Cseh László tragikus kihangzó szerelmi története. Ez a romantikus elem rendkívüli gyöngédséggel és melegséggel van elmondva, lágy, finom színek csillognak benne, a melyek művészen enyhítik a történet sötét komorságát. Nagyon érdekes az irónó szerkesztő művésze, a hogy a különböző, sokszor erősen szétágazó szálakat összehozza és a motívumokat egymással viszonyba hozza, minden részlet és minden motívum a maga értéke szerint van egészbe beillesztve. Ez a gobelin-munka kiválóan sikerült, jobban, mint az egész mű keretbe foglalása. Itt egy kis törés van: a regény két részre bomlik, a város elpusztítása utáni rész csaknem úgy hat, mint egy külön, új regény, mert a súlypont változik meg: az előbbi résznek Ulrik inas inkább csak passzív átéltje volt, a cselekvés másoknak jutott, a második rész már teljesen az ő vállán nyugszik. Az irónó nem közönséges elbeszélő művésze azonban jórészt ellepleti az egyensúlyt az ingatlanságát. A ki a regényt olvassa, okvetlenül meg kell hogy érezze erős aktualitását. A korpék — s nyilvánvalóan ez vezette az irónót arra, hogy éppen ezt a történelmi időpontot vegye tollára — sok tekintetben egyezik mai közállapotainkkal, egy-egy ponton úgy tűnik fel, mintha a múltból beszélne, de úgy, hogy a mára értük: hasonló történelmi körülmények és ugyanazok a nemzeti bűnök, melyek miatt akkor Selmecz elpusztult, okozták mai elcsúszásunkat és ugyanazok az erények, melyek Ulrik inas szíve és hűsége révén újra felépítik a várost, kellenének Magyarországra újraépítésére is. A végén, mint a sötétbe bevilágító nap sugar ragyog fel Mátyás király korának képe a regényben s az olvasó szívébe mint egy reménykedő kérdőjel nyíllal bele.

Kner Izidor kiadványai. A magyar irodalmi kultúra egy külön specialitása Kner Izidor gyomai nyomdája és könyvkiadó vállalkozása. Egy falusias jellegű békési kisvároskában állítják ki és adják közlére a ma a legszebb magyar könyveket, ebben fejeződik ki a specialitás lényege. Kner Izidor megmutatta, hogyan lehet kulturmunkát végezni a legkedvezőtlenebb helyen és a legnehezebb körülmények között is. Felismerte, hogy mi a hivatása és egyúttal a lehetősége egy vidéki nyomdának, a melynek ambíciója túlmegy a szűkös helyi igények kielégítésén: a míg a főváros nagy vállalatait inkább a tömegtermelés, az átlag-igények kielégítése foglalja el, ő a kényesebb ízlésűek, a könyv igazi barátai felé fordul s azoknak dolgozik. Gondosan, egyéni ízléssel válogatja meg kiadványait és a mit kiad, azt szeretettel, a könyv művésze iránti áhítattal, ízléssel és gondossággal állítja ki. Kiadványainak már rég megvan a márkájuk mindennél, a hol szeretik a szép könyvet, most pedig egy sorozat olyan könyvet adott ki, a melyekre

valóban büszkeséggel kell néznünk, mert egész kultúránk öröme, hogy a mai komor időkben ilyen magyar könyvek jelenhetnek meg. Egy tizenkét kötetből álló sorozat, magyar klasszikusok művei: régi magyar vers-anthologia, a Zrínyiász, anthologia a XVIII—XIX. század fordulójának lírájából, Csokonai Lilla-dalai, a Bánk bán, egy anthologia Vörösmarty lírájából s egy másik kisebb eposzaiból, külön kötetben a Csongor és Tünde, Petőfi-anthologia a lírai versekből és az elbeszélőből, egy anthologia költészetünk fénykorából s végül az Ember tragédiája, ezekből áll a tizenkét kötet. A finom ízlésű, valóban szakértő összeállítás *Király György* műve, a ki példás gondossággal és finom ízléssel válogatta ki és rendezte sajtó alá az egyes műveket. Minden kötetet *Kozma* Lajos stílusos és művészi könyvdíszeti ékesítések fámetszeti reprodukciókban, ő ma a könyvek díszítésére leg-hivatottabbnak mutakozó művészünk. A kiállítás gondossága pedig valóban kivételes: szedés, a díszítmények elosztása, nyomás, a könyvkötő munka olyan, mintha minden példányt külön szeretettel gondozott volna a nyomdász. Öröm ezeket a kedves formájú, szép kis könyveket nézegetni. A másik nevezetes Kner-kiadvány egy *Monumenta Literaria* nevű ötlet sorozat, a melynek összeállítása szintén *Király György* műve. A világirodalom kisebb terjedelmű remekműveiből ad egy tizenkét darabból álló gyűjteményt, csupa tiszta irodalmat, a szellemi csemegék kedvelőinek öröme. Az Énekek Éneke, Apulejus, az Aucasin és Nicolette ófrancia sephistória, Dante legrégibb olasz életrajza, az Árgirus, a német Faust-népkönyv, Milton kisebb költeményei, Molière-től a Mucsi szépelek (Les Précieuses Ridicules). Coleridge egy híres verse, Stifter egy novellája, Vörösmarty Cserhalomja és Tolstoj egy novellája adták a gyűjtemény tartalmát. A fordítások a legkiválóbb műfordítók *Tóth Árpád*, *Kaposy József*, *Laczkó Géza*, *Király György*, *Szabó Lőrinc* stb. művei. Az egyes művek nagy alakú, albumszerű füzetekben, komoly és mégis kellemesen ható borítékokban jelennek meg — valamennyi külön is kapható — igen finom papíron, remekbe készült nyomdai munkával, *Kozma* Lajos rendkívüli hangulatokeltő, stílusos fámetszeteivel. Az egész tizenkettős sorozat együtt ízléses mappában is forgalomba kerül Knernek ezek a kiadványai a legjajva annak, a mit ma a magyar könyvművészet produkál.

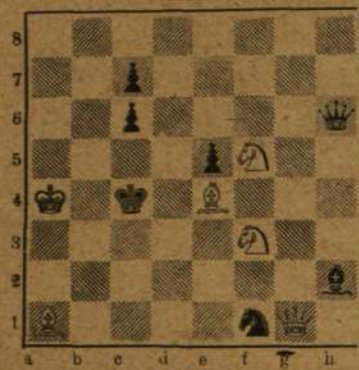
HALÁLOZÁSOK.

Elhunytak a közelmúlt napokban: *Guthard* Sámuel, a Nemzeti Színház jegypénztárosa, 64 éves korában, Budapesten. — *Salamonfalvi* és *Rimanóczy* Jenő, székesfővárosi tisztviselő, a hírneves úszó, a ki számos külföldi versenyben is dicőseget szerzett a magyar sportnak. 32 éves korában, Budapesten. — *Omoraviczai* dr. *Imrédy* Béla, m. kir. udvari tanácsos, egyetemi magántanár, 57 éves korában, Budapesten. — *Perlaki Perla* József mérnök, ny. államvasuti felügyelő, 68 éves korában, Szekszárdon. — *Brenói Prihradny* Henrik huszárezredes, Budapesten. — *Lippe* László báró, nyug. ezredes, Budapesten. — *Dallmann* József ny. bakonyárkányi plébános, Kisbén.

Nagyszigethi Szily Kalmáné, szül. egyházas-bükki Dervarics Róza, 78 éves korában. Budapest. — Horváth E. Jánosné, szül. Maller Mária, 52 éves korában. Budapest. — Sille József Jánosné, szül. Röhlich Boriska, 31 éves korában. Pázmándon.

SAKKJÁTÉK.

3190. számú feladvány Tuxen H. V.-tól, Hellerup.

VILÁGOS.

Világos indul és a második lépésre mattot ad.

Csonka Magyarország — nem ország,
Egész Magyarország — mennyország.

KÉPTALÁNY.

A «Vasárnapi Ujság» 1921. évi 20-dik számában megjelent képtalány megfejtése: Nagy fanak mindig nagy az árnyéka.

Felelős szerkesztő: HOITSY PÁL.
Szerkesztőségi iroda: IV., Vármege-utca 11.

Lapkiadó tulajdonos: Franklin-Társulat IV., Egyetem-u. 4.

A régi jó minőségű **RADIKÁL** egér- és patkányirtószert újra kapható!

Emberre, háziállatra veszélytelen! Csak egert és patkányt öl meg. Egy adag tömegirtásra K 70- utánvétellel.

STANDARD-laboratorium, Budapest, VIII., Főherceg Sándor-u. 30a.

A gyönyörű órája.

Délután 5 órakor van a lejárás órája. Csodálatos ábrándok szállnak a Teáshanna illatos füstjéből, és meg is valósulnak azon ingerlő sejtmemóriák által, melyek a Teáshanna büszke foglalkoztatottak ajándékba. Mint különleges szegély a halpon és a ruhán megadják az utolsó simítást a modern nő ruházatának.

PALINKAFŐZŐÜSTÖK zsírolvasztó- és mosóüstök vörösréz-ből.

Vermorel-rendszertől szőlő-permetezőket, szénkéngeszőket. Permetező alkalmasságok gumiból és szarvasbőr-ből. Szőlőszőlők és prések. Kukoricamorzsolók és daráló. Répavágók és szecskavágók.

Rézgálya, rafia, kénpor, rézkénpor és kénlapraktárrólazon-nal kapható.

KELETI J. BUDAPEST, IV. kerület, Koronaherczeg-utca 17.

Gyárt legkülönbözőbb kivitelben: málakat, műkezeket, szervítőket, haskötőket, gumigörccs-haranyákat stb. Dús választék az összes beteg-ápolási gumiarúkból és műszerekből.

Nem a hangzatos reklám, hanem az előkelő hölgyek szüntalan elismerő levelei bizonyítják, hogy a **FÖLDES-JÉLE**

Margit-crème, Margit-puder, Margit-szappan világhírű arczszépítő szerek. Üdit, szépit, fiatalít. Békébeli minőségben minden gyógyszerárban és drogeriában kaphatók.

JÓ PAJTÁS

BENEDEK ELEK GYERMEKUJSÁGA

a szívét-lelket nemesítő történetek, mesék, versek, ismeret-gazdagító olvasmányok való-ságos kincsesháza.

Rendes munkatársai: Váradi Antal, Vargha Gyula, Lampérth Géza, Ávar Gyula, Feleki Sándor, Mihályffygné Fái Lenke, Berényi Lászlóné, Tábori Kornél, Kozma Imre, Csánódy Sándor, Székely Nándor, Jókay Lajos stb.

Állandóan közöl a régi nagy magyar és idegen költőktől a gyermekifjúságnak való költeményeket.

A JÓ PAJTÁS-t a Franklin-Társulat (Budapest, IV., Egyetem-utca 4.) adja ki.

Előfizetési ára negyedévre 25 korona. Egyes szám ára öt korona. Mutatványszám t kívánatra ingyen küld a kiadóhivatal.

AJÁNDÉK

karácsonyra, újévre, húsvétra és bérmlásra, valamint menyasszonyok részére a legszebb, legbecselesebb és legalkalmasabb egy szép

IMAKÖNYV.

Ujonnán, díszesen bekötve, szép és izlées kiállításban kaphatók a következő kedvelt imakönyvek:

Katholikusok részére:

Vezércsillag az údv elnyerésére. Imakönyv a kath. nőnem használatára. Irta Tarkányi Béla.

Fekete vászonkötésben, színes metszéssel, tokban 100 K
Fekete bőrtűntáztú kötésben, aranyfémzésel, tokban 200 K
Vattázott, finom valódi borjúbőrkötésben, aranyfémzésel, dobozban 290 K
Fehér celluloid (csonttűntáztú) kötésben, aranyfémzésel, dobozban 260 K
Teknősbékaesont-tűntáztú kötésben, aranyfémzésel, dobozban 260 K

Lelki manna. Irta Kereskényi Gyula.

Fekete vászonkötésben 70 K
Vászonkötésben, fémkerettel és kereszttel, dobozban 120 K
Fehér celluloid (csonttűntáztú) kötésben, dobozban 150 K

Jézus legszentebb szíve az én életem és halálom oltalma. Imakönyv serdültebb kath. ifjuság számára. Irta Kereskényi Gyula.

Finom vászonkötésben, fémkerettel, fémkerettel, csattal, aranyfémzésel, dobozban 110 K
Finom bőrtűntáztú kötés, fémkerettel, fészülettel, aranyfémzés, dobozban 120 K
Vattázott bőrtűntáztú kötésben, mely csinoságban és tartósságban vetélkedik a valódi bőrkötéssel, aranyfémzésel, fémkerettel, dobozban 120 K

Reformátusok részére:

Buzgótság könyve. Elmélkedések és imák protestáns nők számára. Irta Szász K. Vászonkötésben, színes metszéssel, tokban 120 K
Fehér celluloid-kötés, csontkehely, aranyfémzés, kapocsos, dobozban 290 K
Fekete, valódi bőrkötésben, aranyfémzésel, tokban 230 K
Vattázott finom, val. borjúbőrkötés, fémkerettel, aranyfémzés, dobozban 320 K

Olajág. Elmélkedések, fohászok és imák. Hölgyek számára olvasó- és imakönyvvül. Irta Tompa Mihály.

Vászonkötésben, színes metszéssel, tokban 110 K
Fekete, valódi bőrkötésben, aranyfémzésel, fémkerettel, dobozban 210 K
Fehér celluloid (csonttűntáztú) kötésben, aranyfémzésel, fémkerettel, dobozban 270 K
Párnázott, finom val. borjúbőrkötés, aranyfémzés, fémkerettel, dobozban 290 K

Postai utánvétellel, vagy a pénz előleges beküldése ellenében (utóbbi esetben bérmentve) küldi a

MÉHNER VILMOS-féle könyvkiadóhivatal (Franklin-Társulat)

Budapest, IV., Egyetem-utca 4.

24. SZÁM. 1921. (68. ÉVFOLYAM.)

SZERKESZTŐ
HOITSY PÁL.

BUDAPEST, DECEMBER 25.

Szerkesztőségi iroda: IV. Vármege-utca 11.
Kiadóhivatal: IV. Egyetem-utca 4.

Előfizetési ára: az okt.-decemberi évfolyamra 60 korona.
Megjelenik havonta kétszer. — Egyes szám ára 12 korona.

Külföldi előfizetésekhöz a postailag megállapított viteldj is csatolandó.

KRISZTUS SZÜLETÉSE.

Dürer Albert festménye.